

Vrtić u šumi

Novoselec, Sarah

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:572618>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

SARAH NOVOSELEC

VRTIĆ U ŠUMI

Završni rad

Pula, lipanj 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

SARAH NOVOSELEC

VRTIĆ U ŠUMI

Završni rad

JMBAG: 0066298818, redoviti student

**Studijski smjer: Prijediplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i
obrazovanje**

Predmet: Teorije predškolskog odgoja

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: /

Mentor: prof. dr. sc. Maja Ružić-Baf

Pula, lipanj 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

SAŽETAK	6
SUMMARY	7
1. UVOD	1
2. Šumska pedagogija	2
2.1. Pojam šumske pedagogije	2
2.2. Razvoj šumske pedagogije tijekom povijesti	3
3. Šumski vrtić	7
3.1. Pojam šumskih vrtića	7
3.2. Povijest šumskih vrtića	9
3.3. Utjecaj šumskih vrtića na cjelokupan razvoj djeteta	11
3.3.1. Fizičke dobrobiti	12
3.3.2. Kognitivne dobrobiti	13
3.3.3. Socijalni i emocionalni razvoj	16
3.3.4. Razvoj kreativnosti i mašte	17
3.4. Igra u šumskim vrtićima	18
4. Šumski vrtići u svijetu i šumski vrtići u Hrvatskoj	21
4.1. Europski projekti koji promiču šumsku pedagogiju	27
5. Istraživački dio	30
5.1. Metoda intervjua	30
5.2. Intervju sa Francescom Miličević, vlasnicom Obrta za čuvanje djece <i>Šumska djeca</i> u Puli	30
5.3. Rasprava	33
6. ZAKLJUČAK	35
LITERATURA	37

SAŽETAK

Alternativni pedagoški koncepti, šumska pedagogija i šumski vrtići postaju sve zastupljeniji u mnogim zemljama. Cilj je ovog završnog rada informiranje i učenje o takvim konceptima u svrhu boljeg upoznavanja dječjih potreba. Spomenuti koncept pruža djetetu priliku da svakodnevno provodi vrijeme u prirodi učeći o okolišu i prirodnim fenomenima te razvijajući motoričke i socijalne vještine, kreativnost i maštu. Odgajatelji u šumskom vrtiću podržavaju dječju radoznalost, promatraju njihove interese i potrebe te pružaju podršku u neformalnom učenju u prirodnom okruženju s naglaskom na slobodnu igru i fleksibilan kurikulum. U ovome se radu tako govori o samom razvoju šumske pedagogije tijekom povijesti – od 19. stoljeća u radu Friedricha Fröbela pa sve do njezina suvremenog poimanja. Također, u radu su opisani i začetci šumskih vrtića, njihov utjecaj na cjelokupan razvoj djeteta, kao i njihova rasprostranjenost u Hrvatskoj i svijetu. S obzirom na značaj šumske pedagogije u ovome se radu govori i o europskim projektima koji je promiču. Prvi je dio rada teorijski, dok je drugi dio rada istraživački u sklopu kojeg je proveden polustrukturirani intervju u svrhu istraživanja plana i programa rada šumskog vrtića, odnosno obrta za čuvanje djece *Šumska djeca* u Puli.

Ključne riječi: šumska pedagogija, šumski vrtić, dječji razvoj, priroda, slobodna igra

SUMMARY

Alternative pedagogical concepts, such as forest pedagogy and forest kindergartens, are becoming more common in many countries. This final paper aims to inform and learn about such concepts to better understand children's needs. The mentioned concept allows the child to spend time in nature daily, learning about the environment and natural phenomena, and developing motor and social skills, creativity, and imagination. Educators in the forest kindergarten support children's curiosity, observe their interests and needs and provide support for informal learning in a natural environment with an emphasis on free play and a flexible curriculum. This paper also talks about the development of forest pedagogy throughout history, from the 19th century in the work of Friedrich Fröbel to its contemporary understanding. Also, the paper describes the beginnings of forest kindergartens, their influence on the overall development of the child, and their prevalence in Croatia and around the world. Given the importance of forest pedagogy, this paper also discusses European projects that are being promoted. The first part of the work is theoretical, while the second part is exploratory, in which a semi-structured interview was conducted to research the work plan and program of the forest kindergarten, that is, childcare trade *Šumska djeca* in Pula.

Keywords: forest pedagogy, forest kindergarten, child development, nature, free play

1. UVOD

Često se misli kako će se dijete nagraditi time što će mu dati na korištenje elektronički uređaji, no ako ga se istinski želi nagraditi, trebalo bi se s njime uputiti u prirodu. Djeca imaju prirodnu sklonost prema prirodi i potrebu za provođenjem vremena u njoj upravo zato što ona u skladu s njihovom znatiželjom i istraživačkim duhom predstavlja opsežnu platformu za proučavanje i istraživanje okoline, razvoj i igru. Što se same igre tiče, ona je prirodna i temeljna potreba svakog djeteta, a igra u prirodi pruža djeci poseban užitek te dobiva obogaćen oblik. Prirodno okruženje djetetu nudi brojne mogućnosti za igru te tako utječe na njegov cjelokupan razvoj. Sukladno tome javljaju se novi koncepti rada u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, čija je misija povezati dijete s prirodom, njihovim urođenim mjestom za rast i razvoj.

Šumska pedagogija jedan je od novijih pedagoških pristupa koji se temelji na ideji da je priroda ključno okruženje za učenje i razvoj djece. Prema tome, šumska je pedagogija tako neizostavna u radu šumskog vrtića, obliku predškolskog odgoja i obrazovanja koji je prisutan još od sredine 20. stoljeća, no nije zastupljen na našim prostorima. Rad takva vrtića usmjeren je na boravak i učenje u prirodnom okruženju umjesto u tradicionalnim sobama dnevnog boravka u zatvorenom prostoru. Iako sam naziv nalaže da je riječ o vrtiću u šumi, pojam šumskog vrtića odnosi se na bilo koje prirodno okruženje, pa se tako rad može odvijati i na područjima kao što su livada ili pak obala mora.

Budući da je nedostatak djetetova doticaja s prirodom veliki problem modernog doba, u Hrvatskoj su se posljednjih nekoliko godina počeli pojavljivati šumski vrtići te njihov broj neprestano raste. Ovaj će se završni rad dotaknuti tema šumske pedagogije, šumskog vrtića i njegove rasprostranjenosti u svijetu i Hrvatskoj te će se naposljetku prikazati provedeno istraživanje kojim se, na temelju Obrta za čuvanje djece *Šumska djeca* u Puli, istražilo djelovanje i način rada šumskog vrtića

2. Šumska pedagogija

2.1. Pojam šumske pedagogije

Šumska pedagogija pedagoški je pristup koji naglašava važnost učenja i istraživanja u prirodnom okruženju stavljajući naglasak na iskustveno učenje, interakciju s prirodom, kao i bolje razumijevanje ekoloških sustava (Institut za šumsku pedagogiju, 2010). Ova se alternativna pedagoška koncepcija temelji na holističkom pristupu, odnosno cjelovitom razvoju kako djece, tako i odraslih osoba. Šuma tako oblikuje vrijednosti koje su vidljive ne samo u odnosu prema prirodi i okolišu, već prema poimanju sebe i života.

Upravo se u djetinjstvu djeca najviše povezuju s prirodom te im je ona jednako bitna kao i dobra prehrana. Ona je njihov urođeni prostor u kojemu nailaze na četiri izvora koja su potrebna za njihov razvoj, a to su sloboda, neposrednost, otpornost i bliskost (Renz-Polster i Hüther, 2017). Tako većina djece, koja su izložena šumskoj pedagogiji, razvija brigu za okoliš, suosjećanje, empatiju, motivaciju, kao i želju za aktivnim sudjelovanjem u zaštiti prirode te ih se potiče na razmišljanje o dugoročnim posljedicama njihova djelovanja na prirodu.

Na portalu *Forestpedagogics* (2017) također se ističu vrijednosti kao što su poštovanje prema prirodi, odgovornost, tolerancija, solidarnost među generacijama te globalno i dugoročno razmišljanje o prirodi. Takvim istraživanjem i samostalnošću djeca razvijaju kreativnost, maštu, interdisciplinarno razmišljanje, rješavanje problema te donošenje odluka, poboljšavaju svoju znatiželju i koncentraciju, a timskim radom i suradnjom s drugom djecom u prirodi vježbaju ponašanje u grupi. Bitno je napomenuti kako šumska pedagogija podiže svijest i o dobrobitima održivog šumarstva, pruža vrijednost ruralnom razvoju, potiče interakcije i razmjene između ruralnih i urbanih sredina, promiče nastavak korištenja drva kao obnovljiva materijala te poboljšava odnose s okolišem na lokalnoj razini (Forestpedagogics, 2017).

Prema Čalić Šverko (2019) Hrvatska je, za razliku od susjedne Slovenije, u velikom zaostatku u razvitku šumske pedagogije. U Sloveniji ne samo da postoje brojni šumski vrtići i škole, već postoji i Institut za šumsku pedagogiju koji kontinuirano provodi edukacije. Da to pokušava promijeniti, tvrdi programska voditeljica udruge *Modelna šuma Istra*, Ana Fornožar, mag. ing. silv., koja svojim radom i kontinuiranim edukacijama promovira šumsku pedagogiju na području Hrvatske, a posebice Istarske

županije. Iako nije uvrštena u naše sustave obrazovanja, što čini veliku razliku u odnosu na većinu europskih zemalja, pedagogija održiva razvoja doprinosi obrazovanju za održivi razvoj u skladu s radom UN-ove Agende 2030. te njezinih 17 ciljeva održiva razvoja koji promiču razna ponašanja i vrijednosti koje su bitne za održivu budućnost (Čalić Šverko, 2019). Koncept šumske pedagogije prvi se put pod tim imenom formalno predstavio u Hrvatskoj u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji 2018. godine na „POP-UP festivalu emocija, dobrobiti i dječjih prava“ organiziranim povodom Međunarodnog dana djeteta (Sobodić, 2018). Takav pedagoški pristup primjenjiv je u raznim odgojno-obrazovnim kontekstima pa ga se tako može integrirati u vrtiće, škole, izvannastavne aktivnosti ili pak posebne projekte ili inicijative koje su usmjerene na učenje o prirodi. Kako navodi *Forestpedagogy* (2017), šumska pedagogija ne odnosi se samo na šumska i ruralna područja, već i na urbane sredine gdje je moguće posjetiti razne parkove, botaničke ili obične vrtove te razne ostale zelene površine. Ono najbitnije je osigurati djeci mogućnost interakcije s prirodnim okolišem bez obzira na to gdje se on nalazi.

Šumskog se pedagoga može prepoznati po tome što, za razliku od tradicionalnog pedagoga, većinu svojega vremena provodi u prirodi te cijeni slobodu izvan „učionice“. Inovativan je, kreativan, radoznao, vidi svoj posao kao izazov, a kurikulum u vrtićima samo kao odskočnu dasku za bolje ideje (Institut za šumsku pedagogiju, 2010). Djeca i roditelji u takvoj se okolini osjećaju sigurno znajući da uz sebe imaju hrabru, kreativnu, energičnu te pouzdanu osobu.

2.2. Razvoj šumske pedagogije tijekom povijesti

Za razliku od nekih drugih pedagoških koncepata, šumska pedagogija nema posebnu godinu ili pak osobu koja ju je osnovala. Njezin se razvoj može pratiti tijekom povijesti već od 19. stoljeća i to zahvaljujući životu i djelovanju njemačkog pedagoga Friedricha Fröbela, utemeljitelja predškolske pedagogije i institucijskog predškolskog odgoja. Prema Došen-Dobud (2019), spomenuti pedagog s petnaest je godina postao šumarski znanstvenik te je tako priroda postala njegov najzahvalniji i najpogodniji predmet promatranja i proučavanja. Priznavši da mu je drveće bilo prvi učitelj, naglasio je kako će zauvijek pamtiti poruke koje mu je ono pružalo, što je kasnije i dokazao životnim djelom i ostvarenjem. Samim time, svoj odnos, odnosno ljubav prema prirodi, prenio je i u svoju koncepciju predškolskog odgoja.

Već je sam izvorni naziv, njem. *Kindergarten*, veoma znakovit te tako i laicima daje do znanja da je riječ o usporedbi djeteta s mladom biljkom o kojoj se treba brinuti u vrtovima u kojima ona i izrasta, čime se impliciralo značenje ustanove (Došen-Dobud, 2019). Tome se pridodao i zahtjev o vrtu kao značajnom dijelu dječje okoline uz ustanovu. Cilj je takve radnje ostvarivanje svakodnevnog dodira djece s prirodom, njihovom životnom učiteljicom. Prema Došen-Dobud (2019), takva bi se ideja trebala oživjeti i sada u 21. stoljeću kada je prijeko potrebno imati prirodu, drveće, biljke, životinje, i sve ono što se nalazi u prirodi, kao prve učitelje. „Ako je isti zakon u prirodi i čovjeku, onda odgoj treba biti usklađen s prirodom“ (Došen-Dobud, 2019, str. 40).

Radni je dan u Fröbelovom *Kindertagenu* trajao od 9 sati prije podne do 16 sati poslije podne, a djeca su bila podijeljena po skupinama: mlađa (od dvije do četiri godine), srednja (od četiri do šest godina) te starija (od šest do osam godina) (Došen-Dobud, 2019). Djeca su u mlađoj dobnoj skupini mogla ostvariti povezanost s prirodom radom u vrtu, šetnjom i razgovorom u vrtu te razgovorom o prirodi, geografiji i botanici. Djeca su u srednjoj i starijoj dobnoj skupini imala priliku ostvariti povezanost s prirodom identičnim aktivnostima u kojima je jedina razlika vrijeme odvijanja. Jedina je aktivnost, koja se održava isključivo u mlađoj dobnoj skupini, šetnja i razgovor u vrtu (Ciranna, 1970 prema Došen-Dobud, 2019). Današnje koncepcije razlikuju se po tome što vremenske okvire prilagođavaju očiglednoj zainteresiranosti djece za određene aktivnosti.

U sljedećem, 20. stoljeću, razvijen je alternativni pedagoški pravac – waldorfska pedagogija, čiji je utemeljitelj Rudolf Steiner, austrijski ezoterični filozof, utemeljitelj antropozofije i učitelj. Od samog početka Steiner je prakticirao upotrebu prirodnih materijala, kao što su drvo i vuna, koji djeci omogućuju razvoj kreativne maštovitosti gdje nema uzoraka koji su zapravo i obilježja osmišljenih igračaka (Seitz i Hallwachs, 1997). Kao i prethodno spomenuti Friedrich Fröbel, Steiner je u svoj radni dan u predškolskoj ustanovi također uvrstio i rad u vrtu te naglašavao važnost prirode kao sredstva za učenje. Prema Seitz i Hallwachs (1997), za vrijeme rada u vrtu miris vlažne zemlje ima isto značenje kao i nježni dodir mlade biljke, a viša osjetila očituju se tako što, primjerice, mladi čovjek opaža život biljke te stvara predodžbe o tome što će se metamorfozom razviti iz klice. Waldorfska pedagogija tako omogućava djeci da njihov razvoj bude povezan s okolišem pomoću raznih aktivnosti na otvorenom, vrtlarenjem, ali i različitim praktičnim radovima u prirodi. Prema Seitz i Hallwachs (1997) zajednička

je sastavnica Montessori i waldorfske pedagogije gledište prema kojem je za cjeloviti razvoj djeteta prijeko potrebna priroda, odnosno boravak u otvorenim prostorima.

Dvadeseto je stoljeće obilježila i spisateljica i socijalna radnica Ellen Key koja je svojim radom, između ostalog, promovirala povezanost djece s prirodom. Prema Key (2000), samo život prirode i život čovjeka odgajaju za život. Svijet prirode, ali i čovjeka, putem raznih društvenih znanosti, može podariti čovjeku stvarne vrijednosti. Odgojno-obrazovni sustav tako uz roditelje treba djetetu omogućiti stvarnost koja je kao bogata i topla rijeka koja teče prema djeci.

Što se tiče razvoja šumske pedagogije u Hrvatskoj, izuzetno je važno spomenuti Franju Higyja-Mandića, učitelja i pedagoga koji je prvi osnovao šumsku narodnu školu u Hrvatskoj u zagrebačkoj četvrti Tuškanac. Djelovala je 12 godina, u razdoblju od 1929. do 1941. godine (Matijević, 2001). Do ideje je došao prvenstveno zato što klasične škole djeluju štetno na razvoj djece, odnosno ne pružaju im dovoljno svjetla, čistoga zraka i slobode kretanja, što najviše osjete boležljiva djeca za koje su liječnici i učitelji preporučali otvaranje škola u prirodi (Higy-Mandić, 1937 prema Matijević, 2001).

Šumska pedagogija u 21. stoljeću sve više dobiva na važnosti te postaje prepoznatljiva ponajviše u Europi i to u državama kao što su Slovenija, Hrvatska, Srbija, Austrija, Njemačka, Švicarska, Francuska, Danska, Norveška, Švedska, ali i u ostatku svijeta, odnosno Sjedinjenim Američkim Državama, kao i Kanadi, koje nude vrtiće u šumi i škole u prirodi. Valja napomenuti i istaknuti susjednu državu Sloveniju koja je počela program šumske pedagogije uvrštavati u svoj sustav rane 2010. godine zahvaljujući raznim europskim projektima u sklopu kojih su prethodno spomenute europske zemlje prezentirale svoj rad i iskustva sa šumskom pedagogijom (Institut za šumsku pedagogiju, 2010). Za razliku od Hrvatske, u Sloveniji je šumska pedagogija uvrštena u odgojno-obrazovni rad vrtića i škola. Također, smatra se kako je upravo šuma izvrsna okolina za učenje i razvoj djece s posebnim potrebama. Györek (2010) ističe kako je tijekom povijesti, od samog početka ljudskog razvoja, povezanost prirode s djecom neizostavna te da su djeca svoj prvi doticaj s igrom vezala isključivo uz šumu, odnosno velika stabala i livade. Iako je sama povezanost s prirodom zbog urbanizacije stagnirala, ona sada u 21. stoljeću želi implementiranjem šumske pedagogije u odgojno-obrazovni sustav ponovno pozvati djecu, roditelje, odgajatelje i učitelje u slovenske šume kako bi svi zajedno pokazali poštovanje prema prirodi i šumi.

Tijekom povijesti se može vidjeti kako je šumska pedagogija implementirana u sustav odgoja i obrazovanja davnih dana, no ono što je iznimno bitno je njezin povratak u 21. stoljeću. Njezina popularnost raste iz dana u dan svjesnošću građana o važnosti prirode za rast i razvoj djeteta, kao i važnosti njezina utjecaja na odraslog čovjeka.

3. Šumski vrtić

3.1. Pojam šumskih vrtića

Šumski vrtići imaju funkciju odgojno-obrazovne ustanove isto kao i drugi tradicionalni vrtići. Djeluju po principima šumske pedagogije, što znači da se naglašava povezanost s prirodom, istraživanje čiji su inicijatori djeca te nestrukturirano vrijeme za igru na otvorenom (Algonquin Island Forest Kindergarten, 2023). Polaznici šumskog vrtića većinom su djeca predškolske dobi. Cilj je ustanove ovoga tipa da u djetetu probudi malog znatiželjnog istraživača koji će svakoga dana imati doticaj s prirodom te tako učiti o biljkama i životinjama koje susreće tijekom svog uobičajenog radnog dana. Prema portalu *Algonquin Island Forest Kindergarten* (2023), ono što razlikuje ovakav tip vrtića od tradicionalnog činjenica je da šumski vrtići provode minimalno 50% svojega dana upravo u prirodi. Iz tog se razloga šumski vrtići često opisuju kao *vrtići bez zidova* ili *škole za kišu i sunce*.

Prema Borišek (2022), šumskim vrtićima šuma nudi okruženje koje je za djecu iznimno motivirajuće ako im se dopusti autonomija. Naglasak je na tome da se djeci prepusti šuma kao svojevrsna igraonica koja će im ponuditi mnogo prirodnih materijala koje će oni pretvoriti u svojevrsnu igračku bez danih uputa. Dijete će tako od grančica, lišća, panjeva, kamenčića, šišarki i ostalih sličnih materijala stvoriti svoj autentičan čarobni svijet koji neće imati priliku iskusiti nigdje drugdje. Radović Kantardžić (2022) ističe kako je dječje okruženje općenito veoma ograničeno, no priroda nudi šarolik i zanimljiv prostor koji može ohrabriti i djecu i odrasle da upoznaju i istraže okoliš, a upravo te pogodnosti uživaju polaznici šumskih vrtića. Različitim aktivnostima kao što su šetnja šumom, penjanje po drveću, spuštanje niz blatnjave blage kosine ili pak građenje skloništa, djeca uz odgajateljevo vodstvo dobivaju nezaboravno iskustvo i uspomene na djetinjstvo. Uloga je odgajatelja kontinuirano pratiti, odnosno nadzirati djecu kako ne bi došlo do potencijalnih opasnosti. Svejedno, djetetu se treba pružati prostor za iskustveno učenje uz pristup *manje je više*. Prema *Algonquin Island Forest Kindergarten* (2023), upravo su šumski vrtići mjesta koja djeci nude konvencionalna igrališta koja uključuju mnoštvo ograda, stacionirane opreme za penjanje te prvenstveno plastične i metalne igračke. Također, za razliku od tradicionalnih vrtića, u šumskim je vrtićima svaki dan iznimno različit te nudi puno više vremena za istraživanje specifičnih interesa djece, kao i kvalitetnije njegovanje prijateljstva u samoj igri.

Mnoštvo šumskih vrtića usvojilo je filozofiju obrazovanja koja je djelomično utemeljena na svjetonazoru prema kojem je narod još uvijek povezan sa zemljom svojih predaka koja se shvaća kao dinamičan, živi „učitelj“, od kojega djeca mogu učiti (Algonquin Island Forest Kindergarten, 2023).

Današnja danska pedagogija gleda na odgoj djece te odnose između mlade osobe, obitelji i društva na demokratski i humanistički način. Primjerice, navode se sljedeće vrijednosti koje roditelji i pedagozi smatraju temeljnim vrijednostima koje djeca trebaju naučiti u najranijoj dobi: neovisnost, samopoštovanje, obzir prema drugima te tolerancija (Williams-Siegredden, 2017). Važnim iskustvima smatraju se ona iskustva koja bi djeca trebala steći u prirodi sa životinjama, a koja uključuju mir i spokoj.

Prema Williams-Siegredden (2017), ne postoji jedan oblik šumskog vrtića koji svi štiju te se okruženje većinom razlikuje ovisno o mjestu gdje se nalazi sama odgojno-obrazovna ustanova. Bilo to u ruralnom, polururalnom ili urbanom području. Dakle, ne postoje dva ista šumska vrtića, u čemu i je njihova čar. Također, iako se potencira boravak u prirodi, ponekad se neki predmeti mogu unijeti i u zatvorene prostore vrtića gdje odgajatelji, pedagozi i djeca mogu nastaviti istraživati i raspravljati o njima. Posebnost je ovakvih vrtića mali broj djece, a veliki broj stručnih osoba (odgajatelja, pedagoga, psihologa). Dakle, na skupinu od dvadesetero do tridesetero djece, uglavnom bi trebalo biti petero stručnih osoba koje vode rad (Williams-Siegredden, 2017).

Williams-Siegredden (2017) ističe kako su ocjenjivanje i evaluacija sastavni i trajni pedagoški procesi u ranim godinama prilikom kojih se prati učinkovitost načina na koji okruženje koristi vanjski prostor, a stručni bi tim taj proces trebao promatrati aktivno, interaktivno te refleksivno jer naposljetku svaki odgajatelj treba ujedno biti i refleksivni praktičar.

Danski pedagoški pristup kurikulumu vanjskog prostora primjenjuje se i u većini drugih šumskih vrtića. Prema Williams-Siegredden (2017), pod utjecajem raznih teorija te iznimno poznatih teoretičara kao što su Rousseau, Pestalozzi, Fröbel, Montessori, Dewey, Piaget, Vygotsky, Gardner, Goleman, Csikszentmihalyi stvorilo se sedam pedagoških načela prakse, a to su:

- holistički pristup dječjem učenju i razvoju
- svako je dijete unikatno i kompetentno

- djeca su aktivni i interaktivni učenici
- djeca trebaju životna iskustva i iskustva iz prve ruke
- djeca napreduju u okruženjima usmjerenim na dijete
- djeca trebaju vremena za istraživanje i razvijanje samostalnog razmišljanja
- učenje dolazi ih socijalnih interakcija.

Nadalje, Sobel (2014) navodi kako koliba u šumskom vrtiću u Bostonu izgleda kao ona iz bajke *Ivica i Marica*, inspirirana daškom waldorfske pedagogije upravo zato što je na šumsku pedagogiju veliki utjecaj imao i Rudolf Steiner. Promatrajući djevojčice i dječake u tom vrtiću, Sobel (2014) navodi tipične primjere koji opisuju jedan od mogućih dana u šumskom vrtiću, a to su kopanje jame u blatu, samostalno sjeckanje jabuke za užinu, skupljanje granja u podnožju stabla, simbolička igra pretvaranja žireva u lutkice i davanja im vlastita glasa te igra na ljuljači od koje je, zbog pretjerane vrtnje, samom autoru pozlilo dok je samo gledao u nju. S druge strane, ovo je odličan primjer beskonačnog dječjeg apetita za kinestetičke stimulacije.

3.2. Povijest šumskih vrtića

Sama šumska pedagogija ima nešto dulju povijest, a sam se koncept rada šumskih vrtića može djelomično vidjeti i u radu Friedricha Fröbela koji je mnogima bio inspiracija za otvaranje šumskih vrtića, uključujući elemente povezanosti djeteta s prirodom te mogućnosti djece da se razvijaju i uče na otvorenim prostorima (Williams-Siegfredsen, 2017). Prvi priznati šumski vrtići počeli su se otvarati sredinom 20. stoljeća. Točnije, prvi šumski vrtić osnovala je u Danskoj davne 1952. godine Ella Flatau, koja je preuzela inicijativu kreacijom *Hodajući vrtić* (Godin, 2022) u kojem su šetnje sastavni dio svakoga dana. Izvornim imenom *skovbørnehaver*, takvi su šumski vrtići primarno bili namijenjeni djeci od druge do šeste godine života. Prema Godin (2022), šuma je postala učionica, a aktivnosti u vanjskom prostoru sastavni dio kurikuluma.

Sami se začetci šumskih vrtića vežu uz skandinavske zemlje, pa je tako nedugo nakon otvaranja prvog šumskog vrtića u Danskoj otvoren i šumski vrtić u Švedskoj, a otvara ga Goesta Frohm 1957. godine pod izvornim nazivom *Skogsmulle*. I dan danas skandinavske su države preteče po broju šumskih vrtića i brojnim novim inicijativama

koje se odnose na pitanje uključenosti šumske pedagogije u rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

U Njemačkoj su se počeli pojavljivati šumski vrtići pod istim nazivom kao i u Danskoj – *Hodajući vrtić*, no prvi je takav vrtić strana država priznala tek 1993. godine (Forest School Foundation, 2020). Način je rada u tim vrtićima bio takav da se polovica dana provodila u šumi (prije podne), a druga polovica u zatvorenim prostorima (poslije podne).

Prema Forest School Foundation (2020), Wakelin McNeel i H. L. Russell uveli su prvi koncept šumske pedagogije u Sjedinjene Američke Države. Bili su inspirirani projektom sadnje drveća u Australiji koji je H. L. Russell imao priliku promatrati. Iako su se početci šumskog vrtića pojavili davne 1927. godine, prvi moderni šumski vrtić nije otvoren sve do 1996. godine.

Također, krajem 19. stoljeća priroda je bila jedna od glavnih komponenta svakog vrtića. Primjeren kurikulum u to doba sadržavao je, uz psihičke i fizičke aktivnosti, jezik, brojeve, glazbu i ručni rad, i dio posvećen interesima za prirodu (Wiebe, 1896 prema Sobel, 2014). Taj je dio uključivao opažanje sunca, mjeseca, zvijezda, neba, oblaka, kiše, snijega, sjena u otvorenim i zatvorenim prostorima te zalaske sunca. Također, sadržavao je i brigu o životinjama kao što su mačka i zec te opažanje života u akvariju uključujući i brigu o gusjenicama, leptiru ili moljcu, mravima, paucima koji lete ili pčelama. Spomenuta je i sadnja cvijeća i povrća u svim godišnjim dobima, što je uključivalo zalijevanje i brigu o tom povrću. Djeca su trebala imenovati sadnice koje su posadila te ih prepoznati na fotografijama. Opažala su se gnijezda i ostale životinjske nastambe, a učila su se i imena objekata u prirodi kao što su žirevi ili kesteni. Na temelju toga su se učile i boje te njihova uloga u prirodi. Spomenute su objekte djeca koristila u svojoj igri kao što to i priliči šumskom vrtiću. Naposljetku su spomenute i prijeko potrebne svakodnevne šetnje i izleti koji se ostvaruju koliko god je to moguće (Wiebe, 1896 prema Sobel, 2014).

Šumski su vrtići danas po svojim principima rada gotovo identični nekadašnjima. Jedina je razlika u tome što danas pojedini programi nude još veću povezanost djece s prirodom, a pravi su primjer za to šumski vrtići u Švedskoj koji su još više usmjereni na prirodu od samog Fröbelovog prvotnog vrtića (Sobel, 2014).

3.3. Utjecaj šumskih vrtića na cjelokupan razvoj djeteta

Jedan je od najvećih darova prirode upravo njezin utjecaj na cjelokupan razvoj djeteta, što znači da ona pristupa djeci u mnoštvu oblika (Louv, 2015). Priroda tako, za razliku od raznih elektroničkih uređaja, djetetu ne krade vrijeme, već mu ga daruje. Ona je njihov prostor za razvoj koji je krojen isključivo po njihovoj mjeri. To je prostor u kojem mogu djelovati, organizirati se i graditi svoje temelje. Vrijeme provedeno u prirodi vrijeme je razvoja (Renz-Polster i Hüther, 2017). Prema Renz-Polster i Hüther (2017), ono što priroda nudi djeci ne može se drugačije opisati nego kao bogatstvo. Također, navode se četiri izvora dječjeg razvoja ili, drugim riječima, mnogokut mogućnosti. Pod prvim se izvorom govori o neposrednosti, odnosno osjećaju pripadnosti neposrednom Ovdje i Sada, o povezanosti s Bitkom života. Tu se, dakle, govori o osjetilnim iskustvima koja imaju izuzetno važnu ulogu, a radi se o dodirivanju, gledanju u oči, slušanju uzoraka i melodija koje se ponavljaju, kušanju i mirisanju raznih mirisa koji ubrzo postaju poznati. Čovjek instinktivno prvo kreće tragom svojih osjeta, pa tako većinu stvari miriše, kuša, stavlja u usta, promatra i dodiruje. Posjedovanjem upravo tih osjetila postajemo svjesni sami sebe (Renz-Polster i Hüther, 2017). Sljedeći je izvor sloboda o čemu će se više govoriti u poglavlju koje govori o igri u šumskim vrtićima. Nadalje, slijede otpornost prirode kao treći te povezanost kao četvrti izvor kojega čovjek nije toliko svjestan. Riječ je o tome da je priroda zapravo mjesto gdje se susreću drugi ljudi i gdje je sam doživljaj upoznavanja stopostotan (Renz-Polster i Hüther, 2017).

Sama šumska pedagogija, čijim se principima vode šumski vrtići, primjerena je svakom djetetu bez obzira na to kakve je on naravi i kakve ima navike, motoriku, predznanje ili moguće poteškoće u razvoju (Križaj Grušovnik, 2022). Bitno je samo umiriti se prije odlaska u šumu kako bi je se moglo oslušivati i promatrati bogatstvo prirode. Prema Križaj Grušovnik (2022), djeca su u šumi uistinu opuštena, sretna i motivirana. Stoga se navedene blagodati trebaju iskoristiti, a potrebno je povećati i svijest roditeljima, odgajateljima i učiteljima kako bi na najbolji mogući način utjecali na cjelokupan razvoj djeteta. Također, treba imati na umu da svako dijete ima svoje jedinstvene potrebe kojima se treba voditi kako u tradicionalnom vrtiću, tako i u ovom šumskom. Budući da šumski vrtići potiču cjelokupan razvoj djeteta, on uključuje:

- fizičke dobrobiti

- kognitivne dobrobiti
- socijalni i emocionalni razvoj
- razvoj kreativnosti i mašte
- razvoj ekološke svijesti.

3.3.1. Fizičke dobrobiti

Organizacija *Inside-Outside* (2018) osnovana je kako bi se formirala mreža pedagoga i institucija u SAD-u koja će poticati rad šumske pedagogije, kao i njezinu uključenost u poučavanje i učenje. Tako *Inside-Outside* (2018) navodi da vrijeme u prirodi nudi mnoštvo prednosti za sam fizički razvoj djeteta koji, kao što i sam naziv govori, uključuje tjelesnu aktivnost. Iznimno važnim smatra se smanjenje postotka pretilih djece, kao i smanjenje problema kratkovidnosti, odnosno miopije. Također, prijeko potreban vitamin D dijete dobiva upravo boravkom u vanjskom prostoru zahvaljujući sunčevoj svjetlosti. Djeca koja većinu svoga vremena provode u prirodi povećat će svoju snagu, svjesnost o tijelu, ravnotežu i senzomotoriku. *Inside-Outside* (2018) ističe kako djeca povećavaju svoju snagu i ravnotežu pješaćenjem kroz snijeg, pomičući teške objekte, penjući se na stablo ili neku drugu uzvisinu te gurajući kamenje ili panj. Svoju senzomotoriku mogu razvijati pomoću raznih elemenata u prirodi kao što su vjetar, sunce ili kiša, dodirivanjem velikog spektra objekata kao što su sušice, blato ili snijeg, ili pak osluškivanjem zvukova u prirodi. Nadalje, svijest o svome tijelu dijete će dobiti promišljanjem i zaključivanjem o tome kamo staviti svoje stopalo kada se penje, pomažući drugima kada se dižu teški objekti te čučajući promatranjem male bube bez misli da joj naudi na bilo koji način (Inside-Outside, 2018). Vanjsko okruženje, odnosno priroda, idealno je okruženje i za razvijanje motoričkih sposobnosti koja pomažu razvoju malih mišića u djetetovim prstima (Inside-Outside, 2018). Također, dokazano je kako djeca imaju bolju oko-ruka koordinaciju, kao i svijest o riziku. Prema *Inside-Outside* (2018), dijete svoju finu motoriku razvija uzimanjem malih objekata u prirodi kao što su žirevi, žetvom rajčica, skupljanjem sjemena biljaka, korištenjem raznih alata te ljuštenjem kukuruza. Koordinacija oko-ruka napreduje korištenjem čekića, hvatanjem rotirajuće bušilice, pokušavanjem hvatanja pahuljice ili lista u letu. Zadnja, ali ne i manje bitna stavka – svijest o riziku, prakticira se vježbanjem ravnoteže gdje djeca mogu sama primijetiti koja je razina njihove vještine i zone komfora,

određivanjem koliko se visoko mogu samostalno popeti te praćenjem protokola sigurnosti dok koriste razne alate uz odgajateljev nadzor.

Kada se spomene riječ zdravlje, često se pod time misli kako se odlaskom doktoru na cijepljenje ili smanjivanjem količine slatkiša koje djeca uzimaju, čini dobro za njihovo zdravlje (Renz-Polster i Hüther, 2017). Iako se razvojem medicine može sve više pozitivno utjecati na samo zdravlje, u svijetu se upravo u 21. stoljeću pojavljuje situacija u kojoj su djeca sve sklonija alergijama – od neurodermitisa preko hunjavice pa sve do astme. Korlević (2015) ističe kako zapravo sami 'zbunjujemo' dječji imunološki sustav time što zbog prevelike zaštite dijete ne može doći do vanjske „biblioteke“. Upravo će sve ono što je nepoznato, pa tako i proteini iz jaja i mlijeka, napasti isti taj imunološki sustav. Isto tako, može se dogoditi da, ako se sve dobro sterilizira i obrati posebna pozornost na dijete, neće biti nikakvih napada na imunološki sustav nekoliko dana. Međutim, tada isti taj sustav zaključuje da je pokvaren te uključe finiji način mjerenja, što rezultira napadanjem vlastitih proteina, u većini slučajeva, zglobova. Tako se autoimune bolesti ne mogu dogoditi osobi koja se kao dijete valjala u blatu (Korlević, 2015). Prema Renz-Polster i Hüther (2017), na mjestima na kojima djeca dolaze u intenzivan kontakt s prirodom i najsitnijim bićima koja u njoj obitavaju, biljkama, životinjama i drugom djecom, njihov imunološki sustav počinje raditi i trenirati. Samim time, postaje sigurniji i kompetentniji. Danas isto tako ima sve više djece s teškoćama zato što ona nemaju dovoljno snage i ustrajnosti za svakodnevne kretnje. Šumski vrtići omogućuju svakodnevne kretnje, čime ujedno utječu i na poticanje cirkulacije, jačanje mišića, kostiju, bolju okretnost i gipkost (Pihač, 2011).

3.3.2. Kognitivne dobrobiti

Zdravlje je sveobuhvatan pojam, pa je bitno naglasiti da je zdravom tijelu potreban i zdrav duh. Prema Renz-Polster i Hüther (2017), tijelu je moguće pomoći kvalitetnim snom, ishranom te kretanjem, dok naša duša traži osjećaj sigurnosti, povezanosti i učinkovitosti. Djeca se dobro osjećaju kada se svojim talentima mogu uklopiti u zajednicu. Priroda je ta koja im pomaže te im omogućuje da steknu iskustva u svojim vještinama (pustolovina), da budu učinkoviti (primjer građenja brane na potoku) te da ostvare povezanost (dom koji si djeca vani veoma uporno stvaraju) (Renz-Polster i Hüther, 2017). Prema Renz-Polster i Hüther (2017), istraživanja su pokazala da se djeca bez sumnje mogu bolje koncentrirati nakon boravka u prirodi, a

to isto vrijedi i za studente koji su postizali bolje rezultate kada su kroz prozor mogli promatrati vegetaciju ili pak samo ako su imali biljke u sobi u kojoj su učili. Time se dolazi do važnosti utjecaja prirode na dječju pažnju i aktivnost. ADHD, odnosno deficit pažnje i hiperaktivni poremećaj veliki je problem današnjice. Iako neki smatraju da do njega dolazi zbog pogreške u odgoju, za druge se problem nalazi u mozgu. Renz-Polster i Hüther (2020) navode da se većina ljudi slaže s time da je danas najveći problem u svijetu koji nikako ne odgovara djeci koja imaju konstantnu potrebu za kretanjem, a ne dugim sjedenjem u vrtićima, školama ili općenito zatvorenim prostorima. Znanstveno je i dokazano da uzrok ovome poremećaju itekako mogu biti loši vanjski utjecaji na razvoj mozga. I jedna i druga struja najveći problem vide u tome što se često poseže za lijekovima koji će ublažiti ovaj poremećaj upravo zato što okolina nije primjerena djeci. Smatra se da kad bi stručne osobe, odnosno psihijatri, zaista stajali iza svojih riječi, bilo bi znatno više vrtića i škola u prirodi. Dakle, znanstvenici još ne pripisuju ADHD-u poremećaj pomanjkanja prirode, no zbog sve većeg broja znanstvenih dokaza, može se napraviti spona između tih dvaju poremećaja (Louv, 2015).

Iako većina roditelja smatra da su sportovi prihvatljiva zamjena za boravak u prirodi, svakako je neosporivo kako su oni samo dodatak, pa bi se djecu trebalo što češće voditi u šume, brda, rijeke ili plaže te pustiti da priroda učini svoje (Louv, 2015). Asistentica na Koledžu ljudske ekologije u New Yorku, Nancy Walles, provela je istraživanje koje je pokazalo da poticanjem dječjih resursa pozornosti zeleni prostori mogu osposobiti djecu da jasnije razmišljaju te da se učinkovitije nose sa životnim stresom (Walles, 2000, prema Louv, 2015). Dakle, blizina prirode djeci općenito pomaže u povećanju njihova raspona pozornosti. Louv (2015) navodi i kako je prema istraživanju navedena poremećaja također primijetio da je pozitivan utjecaj prirode u djetetovoj blizini više utjecao na djevojčice (u dobi od šest do devet godina života) nego na dječake. U prosjeku, što je zeleniji pogled koji djevojčica ima iz kuće, to se bolje koncentrira i ponaša se manje impulzivno (Louv, 2015, str. 106). Isto tako, novija istraživanja pokazuju da je pozornost djece koja su imala kliničku dijagnozu ADHD-a bila bolja nakon jednostavne dvadesetominutne šetnje parkom s prirodnim okruženjem, nego nakon što bi hodala kroz lijepo uređeno gradsko igralište i stambene četvrti (Louv, 2015).

Svakako se ne smiju zaboraviti ni dobrobiti za intelekt sama djeteta. Učenje kroz šumsku pedagogiju tako omogućuje djeci poboljšanje, odnosno osnaženje svoje

komunikacije, suradnje i načina na koji rješavaju probleme (Inside-Outside, 2018). Time djeca mogu naučiti rješavati probleme vještinama kao što je rad u skupini kako bi se pomaknule velike cjepanice, usmjeravanjem po snježnim putevima ili vođenjem pješčenja. Prema *Inside-Outside* (2018), svoju koncentraciju, odnosno fokus i angažman jačaju kultiviranjem uočavanja i slušanja šume koja pruža mirno okruženje za učenje ili fizičkim izazovima kao što su penjanje po drvetu i građenje sa šljunkovitim materijalom. Početno učenje matematičkih pojmova pruža se u brojenju grančica, šiškarki ili kamenja, mjerenju udaljenosti mjernim vrpcama i žicama ili brojenjem udaljenosti stopalima, opažanjem broja životinja ili biljka koje dijete vidi putem te naposljetku shvaćanjem težine raznih objekta iz prirode (Inside-Outside, 2018).

Prirodnim znanostima djeca se uče identificiranjem biljaka i životinja koje su vidjeli, prepoznavanjem vremenskih pojava koje su i sami doživjeli tijekom svojeg boravka u vrtiću, opažanjem životnog ciklusa žaba, leptira, cvijeća i sličnog te svjedočenjem promjena u godišnjim dobima (Inside-Outside, 2018). Prema *Inside-Outside* (2018), djeca se uče pismenosti identificiranjem biljaka i životinja pomoću znakova u prirodi, kao i identificiranjem životinja u kamuflaži, što gradi njihov kapacitet da dešifriraju slova kao simbole te uče raspoznati i imenovati različiti zov ptica. Dotaknuvši se intelekta, valja spomenuti i pojam *osma inteligencija* koja je kao takva, prema Howardu Gardneru, istaknutom profesoru obrazovanja na sveučilištu Harvard, posljednja u nizu vrsta inteligencija (Louv, 2015). Gardner je tako nedavno dodao spomenutu osmu inteligenciju, odnosno prirodoslovnu inteligenciju – bistrinu za prirodu. Prema Louv (2015), Gardner navodi da je srž prirodoslovne inteligencije ljudska sposobnost raspoznavanja biljaka, životinja i drugih dijelova prirodnog okruženja kao što su oblaci ili stijene. Ta je sposobnost svima dana, ali se neki pojedinci u tom polju ističu. Djeca s razvijenom osmom inteligencijom imaju izoštrene osjetilne vještine, spremno se služe razvijenijim osjetilnim vještinama, vole biti na otvorenom ili pak vole vanjske aktivnosti, lako uočavaju uzorke u svom okruženju, zanimaju ih biljke i životinje, zapažaju stvari u prirodi koje drugima često promiču, pišu svoja zapažanja pri boravku u prirodi, svjesni su okruženja i pokazuju brigu za okoliš te lako uče o podacima iz svijeta prirode. Također, kako navodi Permoser (2020) zdrav život ne znači dulji i kvalitetniji život, već i kasniji bolji uspjeh u učenju. Trčanje u šumi ili igre slobodnog kretanja nisu samo sagorijevanje kalorija i razlog poboljšanja fizičke kondicije, već takve aktivnosti imaju utjecaj i na intelektualne sposobnosti.

Tjelovježbom se tako potiče oslobađanje određenih tvari u mozgu koje jačaju živčane stanice i poboljšavaju rad mozga.

3.3.3. Socijalni i emocionalni razvoj

Svaka je spomenuta stavka razvoja usko povezana, pa je tako i socioemocionalni razvoj djeteta povezan s prije spomenutim mentalnim zdravljem, kao i sa zdravim rastom, razvojem i učenjem (Inside-Outside, 2018). Tako iskustva u prirodi djeci omogućuju razvoj emocionalne inteligencije, samootkrivanje, samopouzdanje i regulaciju. Prema *Inside-Outside* (2018) dijete dolazi do samootkrivanja istraživanjem jedinstvenih senzacija kao što su snježne pahulje ili ljepljive saće na njegovu jeziku, sudjelovanjem u sadnji, rastu i žetvi te stjecanjem svijesti i uvažavanjem osjetila koja dobiva iskustvima iz prve ruke. Svoje samopouzdanje gradi ispitivanjem svojih granica i mogućnosti u kalkuliranim rizicima kao što su penjanje po drveću ili pak održavanje ravnoteže na panjevima. Do samoregulacije dolazi u učenju poštivanja pravila sigurnosti te fokusiranju na trenutni zadatak (korištenjem alata), identificiranju svojih potreba koje treba znati kako iskomunicirati te razvijanju odgovornosti za svoje predmete (Inside-Outside, 2018). Boravak u vanjskom prostoru također pruža jedinstvene prilike za djetetov socijalni razvoj. Tako ono boravkom u prirodi istražuje međuovisnost, različitost, brigu, empatiju te društvenu odgovornost. Isto tako, izloženost prostorima u prirodi i kontakt s njima emocionalno su obnavljajući te su izvori za unutarnju snagu, smanjenje stresa i mentalnog umora. Prirodnim se zelenilom njeguje i osjećaj pripadnosti te emocionalne povezanosti sa zemljom na kojoj živimo, što znatno utječe i na razvoj brige o okolišu (Inside-Outside, 2018).

Prema *Inside-Outside* (2018) djeca se uključuju u društvo radeći zajedno kako bi postigla određeni cilj (primjerice gradnja snjegovića) ili pak međusobnim ohrabivanjem prilikom građenja pomoću pojedinih labavih dijelova. Elementi emocionalnog blagostanja vidljivi su u osjećaju radosti kod jednostavnih životnih trenutaka kao što je skakanje po blatnjavim lokvicama, razvijanje zahvalnosti za ljepotu prirode i njezinih ciklusa, uočavanje promjena u prirodi i usvajanje sporijeg tempa života te naposljetku u izgradnji otpornosti koja se pridobiva napornim radom te ponekim manjim tjelesnim nelagodama. Odgovornost prema okolišu djeca dobivaju gradeći empatiju opažanjem biljaka i životinja, razvijanjem odgovornosti za brigu o

biljkama i životinjama, sakupljanjem otpada, poticanjem drugih da čine isto te emocionalnom povezanošću sa zemljom (Inside-Outside, 2018).

Nadalje, iako se prirodu vidi kao ljekoviti balzam za emotivne teškoće u djetetovu životu, vjerojatno se nikada neće vidjeti domišljata reklama za terapiju prirodom, već će umjesto takve alternative biti prikazan najnoviji lijek protiv depresije (Louv, 2015). Stopa propisivanja lijekova za depresiju udvostručila se početkom 21. stoljeća te je najveće povećanje od čak 66% zabilježeno upravo kod djece predškolske dobi. Prema Louv (2015), novi dokazi upućuju na to da potreba za takvim lijekovima raste zbog toga što su djeca odvojena od prirode. Iako izlaganje prirodi možda nema utjecaja na najteže oblike depresije, ono itekako može olakšati neke od svakodnevnih pritisaka koji mogu dovesti do dječje depresije. Također, soba s pogledom na prirodu može pomoći ne samo kod poremećaja pažnje, već i kod smanjenja stresa (Louv, 2015). Pokazuje se da ni stresni životni događaji ne izazivaju toliko psihološki stres kod djece koja žive u uvjetima s mnogo prirode, koliko izazivaju stres kod djece koja žive u uvjetima s malo prirodnog okruženja. Činjenica da su djeca s više prirode u blizini doma sebe ocijenila višim ocjenama na općem testu osobne vrijednosti za razliku od njihovih vršnjaka, samo je još jedan od pokazatelja zašto je djeci, mladima i odraslima potrebna priroda (Louv, 2015). Svaki bi vrtić, ne samo onaj šumski, trebao imati kutić u kojem će se dijete osamiti s obzirom na to da je osama u pojedinim trenucima njegova velika potreba. Upravo priroda nudi iscjeliteljsko osamljivanje. Istraživanje je tako pokazalo da ljudi često odlaze u prirodu nakon događaja koji su ih uznemirili. Oni tamo mogu razbistriti svoje misli, sagledati situaciju te se opustiti (Louv, 2015).

3.3.4. Razvoj kreativnosti i mašte

Upravo prirodni prostori i materijali potiču djetetovu neograničenu maštovitost te služe kao medij za inventivnost i kreativnost koje se mogu uočiti u gotovo svakoj skupini djece koja se igra u prirodnom okruženju (Moore, 1997 prema Louv, 2015). Netko bi iz područja informatike mogao tvrditi da je računalo najdublja kutija nedefiniranih dijelova u povijesti, no priroda je ta koja pobuđuje sva osjetila i tako ostaje najbogatijim izvorom nedefiniranih dijelova (Louv, 2015). Prema Borišek (2022), u prošlosti su ljudi uistinu i bili sjedinjeni s prirodom, no moderni se čovjek malim koracima s vremenom počeo udaljavati od toga. Unatoč raznim igračkama koje se nude djeci, zaboravlja se da je priroda igraonica koja ima moć stimulacije svih osjetila,

kao i moć najboljeg mogućeg razvoja i dobrobiti za dijete. Istraživanja koja su provedena u Švedskoj, Australiji, Kanadi i SAD-u pokazala su da su se djeca koja su imala zelene dijelove konstruirane za igru na tim istim područjima upuštala u kreativnije oblike igre. Također, prirodnije je školsko dvorište, a posebno igre pretvaranja, kod djece poticalo više maštovitosti te se time pruža prilika da se dječaci i djevojčice ravnopravno igraju jedni s drugima (Louv, 2015). Zapaženo je i kako djeca koja se igraju u okruženju u kojemu su već izgrađeni elementi za igru i ne postoje oni prirodni, utvrđuju društvenu hijerarhiju na temelju fizičkih sposobnosti. To neće biti slučaj kod otvorenog travnjaka na kojemu je posađeno grmlje i na kojemu je kvaliteta igre značajno drugačija. Na takvim su mjestima djeca igrala maštovitije igre, dok se njihov društveni status manje temeljio na fizičkim sposobnostima, a više na onim jezičnim, uključujući kreativnost i domišljatost (Louv, 2015). Time se dolazi do zaključka da se u prirodnim područjima za igru pojavljuju kreativnija djeca. Prema Louv (2015), priroda je „savršeno nesavršena, ispunjena nedefiniranim dijelovima i mogućnostima, blatom i prašinom, koprivama i nebom, trenutcima transcendentne uključenosti i izgubljenih korijena” (Louv, 2015, str. 97). Kreativnost je za sama autora nešto što se vrlo teško definira i mjeri te je zapravo po određenju jako subjektivna. Za razliku od nekog izgrađenog područja, priroda može potaknuti drugačiju vrstu kreativnosti i drugačiju umjetnost. Ona je uzvišena i gruba, ali prekrasna. Nudi svakoj osobi, pa tako i malom djetetu, nešto što ulice, zatvoreni prostori i razni drugi elektronički uređaji ne mogu pružiti.

3.4. Igra u šumskim vrtićima

Prije svega, važno je spomenuti utjecaj vanjskog prostora – poticajnog okruženja. Činjenica je da dijete uči, razvija se i napreduje u skladu sa svojim okruženjem (Valjan Vukić, 2012). Imajući na umu da je prostor treći odgojitelj, vrlo je važno u kojem će prostoru dijete obitavati tijekom svojeg boravka u predškolskoj ustanovi. Prema Schepers i Van Liempd (2010), živimo u društvu u kojemu je priroda sve manje dostupna djeci, a uloga vrtića sve značajnija. Upravo se iz tog razloga smatra da se priroda i okoliš trebaju vratiti u dječje živote i omogućavati djeci trajni pristup vanjskom prostoru. Prilikom planiranja aktivnosti u vanjskom prostoru, osobe bi u odgojno-obrazovnom procesu trebale poštivati sljedeća pravila: učiti manje i podijeliti svoje osjećaje s djecom, biti otvoren i prihvatljiv, usmjeriti djetetovu pažnju,

gledati i doživjeti prije nego što se razgovara o stvarima, a iskustvo bi trebalo buditi osjećaj radosti (Cornell, 1994 prema Firšt Murnik, 2022). Time djeca kroz igru uče rješavati konstruktivne zadatke te se djetetu kroz naše osobno iskustvo daje obrađena verzija i percepcija prirode. Sve veći broj istraživanja ukazuje i na to da su djeca danas uskraćena za slobodnu igru u prirodi, koja je nekada djetetu bila svakodnevica (Požgaj, 2015). Kako navodi Korlević (2015), puževi su uistinu *evergreen*, a bube i crvi omiljene su besplatne igračke uz igre u blatu. Požgaj (2015) navodi da se uvijek mogu iskoristiti vanjski prostori igrališta bez obzira na to što se ne radi nužno o šumskom vrtiću, već o onom tradicionalnom. Pihač (2011) navodi da su, bez obzira na vremenske prilike, igre na igralištu i boravak na zraku preporučljivi na svakodnevnoj bazi, ističući kako i kiša ima svoje čari. Stručnjaci navode da je bez obzira na vrijeme uvijek dobro izaći, ali je pritom važno voditi računa o primjerenosti odjeći i obući djeteta. Ako se djecu upita što im se sviđa kod igre u prirodi, uglavnom će dati isti odgovor – tamo mogu raditi što žele. Vrijednost doživljaja u prirodi u biti leži u tome da djeca imaju relativno puno slobode u kretanju (Renz-Polster i Hüther, 2017, str. 44). Dakle, ako može birati, dijete će radije otići smišljati vlastite konstrukcije i sprave na nekom napuštenom stražnjem dvorištu ili ruševini nego boraviti u zatvorenom prostoru. Upravo nestrukturirana slobodna igra obilježava rad šumskih vrtića, pa je tako i sama autorica ponudila mnoštvo poticaja u kojima djeca imaju pravo na slobodan izbor, a sve kako bi taj koncept približila u svom tradicionalnom vrtiću. Neke od zona bile su zone za dramatizaciju, druženja, likovni, igru s vodom i pijeskom, kao i zone za vrtlarstvo, sportske zone, prometna zona te naposljetku i zona odmaranja (Požgaj, 2015). Prema Renz-Polster i Hüther (2017) djeca svoju igru ne doživljavaju kao razonodu, već je gledaju kao nešto ozbiljno, a često je upravo takvo igranje povezano s iskušavanjem granica. Takva izmorena djeca bila su u svijetu koji s razlogom nazivamo slobodnim. Njima slobodna igra nikako nije dosadna, iako se odraslim osobama može tako činiti. Slobodna igra djeci donosi puno iskustvenog učenja, ali i doživljaja koje će pomno prepričavati kada dođu u svoje domove (Renz-Polster i Hüther, 2017). Dakle, odskočna je daska za pustolovinu sloboda. Kao što je i ranije spomenuto, upravo takve igre potiču kreativni instinkt koji spava u svakom djetetu. Uz samu pustolovinu, upravo ta slobodna, nestrukturirana i maštovita igra pridonosi prethodno spomenutom cjelokupnom razvoju djeteta (Radović Kantardžić, 2022).

Paradoksalna je činjenica da zapravo sloboda i granice u prirodi idu zajedno. Priroda tako nije živ poziv na slobodu kretanja, već ima još jednu elementarnu

karakteristiku – otporna je (Renz-Polster i Hüther, 2017). Iznimno je važno usvajati stil života koji je priroda uredila i prihvatiti njezine jednostavne prilike koje kroz slobodnu dječju igru omogućuju zdravo odrastanje (Pihač, 2011). Prema Borišek (2022), priroda je igraonica koja ima moć stimulacije svih osjetila. Također, u prirodoslovno-didaktičkim igrama djeca stječu prirodoznanstveno iskustvo, vještine i znanja. Takve igre odličan su poticaj za korištenje svih osjetila, što samo iskustvo prirode čini jačim i trajnijim (Borišek, 2022). Vidljivo je da je upravo spomenuta slobodna igra veliki izazov za same odgojitelje s obzirom na to da materija o kojoj se razmatra ovisi o interesu djece (Firšt Murnik, 2022). Odgojitelji bi trebali dječju znatiželju i razmišljanje podržati u ohrabrujućem okruženju na otvorenom prostoru. Prema Firšt Murnik (2022), slobodno istraživanje u pokretu ne može se usporediti ili pak izjednačiti s igrom u prirodnom kutku unutar dnevnog boravka u zatvorenom prostoru.

4. Šumski vrtići u svijetu i šumski vrtići u Hrvatskoj

Iako je prvi šumski vrtić otvoren davne 1952. godine u Danskoj, sam je koncept započeo sa svojom ekspanzijom tek krajem 20. stoljeća. U zemljama poput Danske, Finske, Švedske, Norveške, Njemačke, Japana i Sjedinjenih Američkih Država danas su šumski vrtići vrlo rašireni i priznat oblik predškolskog obrazovanja.

Tako primjerice kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u Danskoj mora pokriti sljedećih šest područja učenja :

- cjeloviti razvoj
- socijalni razvoj
- jezik
- tijelo i pokret
- priroda i prirodne pojave
- kulturni izrazi i vrijednosti (Williams-Siegfredsen, 2017).

Prema Williams-Siegfredsen (2017), u šest spomenutih područja učenja pedagozi su ti koji moraju olakšati četiri procesa učenja, a prvi je od njih *moći razvijati* tjelesne vještine (penjanjem, skakanjem, hodanjem, trčanjem), senzorne, socijalne i intelektualne kompetencije pomoću kojih se djeca razvijaju. Sljedeća je stavka *moći iskusiti*, što se odnosi na doživljaj divljenja prema prirodi, odnosno divljenja boravku na vanjskom prostoru, iskušenje radosti, sreće, ali i straha koje ponekad donosi priroda. Pretposljednja se stavka *moći uživati* odnosi na uživanje mladih ljudi u prirodi i senzornim iskustvima kao što su mirisi, zvukovi, okusi i teksture koje nudi sama priroda. Posljednja je, ali ne i manje bitna, stavka *moći razumijeti*. Ona označava shvaćanje misterioznosti same prirode te životnih ciklusa koji se odvijaju unutar nje same (Williams-Siegfredsen, 2017). Brojni danski znanstvenici ističu da su upravo ta četiri procesa učenja ključna za cjelokupan razvoj djeteta. Govoreći o Danskoj, valja spomenuti i one radikalnije primjere organiziranih struktura koje se odlikuju izuzetnim fokusom na interakciju između djece i života na otvorenom (Jensen, 2010). Takve su ustanove imale veliki utjecaj na poimanje važnosti boravka djece na otvorenom. Sredinom se 20. stoljeća pojavio izraz *skrammellegeplads* koji se odnosio na edukativna igrališta. Prvo je edukativno igralište otvoreno i prije prvog priznatog šumskog vrtića – davne 1943. godine. Prema Jensen (2010), na projekt je utjecao

krajobrazni arhitekt C. Th. Sørensen koji je 1948. godine opisao pedagoške mogućnosti edukativnih igrališta pružajući djeci priliku za stvaranje. Rekao je da djeca na takvim mjestima mogu sanjariti i realizirati svoje maštarije u onoj mjeri koja je potrebna da se zadovolji dječji duh. Također, takva edukativna igrališta pružala su i gradskoj djeci u velikim urbanim sredinama iskustvo onoga što djeca svakodnevno doživljavaju u ruralnim krajevima. *Skrammellegeplads* je bio pokušaj da se dio seoskog života prenese u grad, no *skovbørnehaven* je bio obrnut primjer gdje su se djeca iz gradova vodila u sela ili šume. Takav se pristup prvi put javio u Kopenhagenu 60-ih godina. Jensen (2010) ističe teorijsku postavku ovoga pristupa prema kojoj će djeca koja počnu razumijevati prirodu od svojih najranijih dana odrasti u generaciju koja će imati znatno razvijeniju ekološku svijest. Na temelju navedenih primjera jasno je da je Danska povijest prepuna povezanosti pedagoške prakse s prirodom.

Danska slovi kao najsretnija zemlja na svijetu, a upravo su šumski vrtići nekima i prva poveznica sa spomenutom zemljom. Mnogi se pitaju koja je tajna uspjeha i leži li ona u predškolskom odgoju koji je zapravo i temelj svakog djeteta, bez obzira na njegovo mjesto življenja. Tradicionalnih je vrtića u Danskoj puno manje u odnosu na one šumske, pa je tako djeci s tog područja potpuno normalno da im je svakodnevica sačinjena od penjanja po visokim stablima, šetnja na hladnoći, skakanja po blatnjavim lokvama, rezbarenja raznih drvenih predmeta nožićem, kao i baratanja brojnim alatima (Medaković, 2020). Odgojiteljica u jednom danskom dječjem vrtiću ističe da je bitno da djeca budu pretežito samostalna jer ako im se stalno govori da se paze i čuvaju, ta će djeca odrasti u nesigurne ljude. Također, uz svakodnevnu slobodnu i rizičnu igru u njezinom se vrtiću samo jednom u 10 godina rada dogodila veća ozljeda – lom ruke zbog pada s bicikla. Tvrdi da se takva nezgoda može dogoditi i u bilo kojim drugim okolnostima (Medaković, 2020).

Uz Dansku, Finska je također skandinavska zemlja koja nudi mnoštvo kvalitetnih primjera za odgoj i obrazovanje. Iz tog razloga, u sklopu konferencije vezane uz predškolski odgoj, pedagoginja Maja Obućina iz Dječjeg vrtića Olga Ban Pazin posjetila je jedan od objekata koji radi po principu šumskog vrtića (Obućina, 2020). Iako je njezin boravak bio iznimno kratak, na nju je ostavio izuzetan dojam. Kao što to inače biva u skandinavskim zemljama, na dan Obućinine posjete vrtiću padala je kiša i puhao je vjetar. Djeca su kao i odrasli bili prikladno odjeveni u toplu odjeću s potrebnim dodatcima, no kada su došla u topao prostor, automatski su skinula svoje papuče i čarape te su hodala bosa po cijelom vrtiću. Dakako, tome je pripomoglo i

podno grijanje, no taj je prizor jedan od onih koji se rijetko viđa u tradicionalnim vrtićima, a stručnom je osoblju koji se s time nije previše susretao u radu u svojim vrtićima bio bauk (Obućina, 2020). Obućina (2020) ističe da je bila upoznata s činjenicom da su skandinavski odgojno-obrazovni sustavi jedni od boljih u svijetu, no nije očekivala minimalizam u samome prostoru u kojemu je zapravo glavni fokus bio na prostranom vanjskom okruženju i prirodi, a ne na mnoštvu didaktičkih materijala i igračaka. Upravo je prethodno spomenuti vanjski prostor u kojemu se nalazilo drveće i nekolicina lokvi bio mjesto na kojemu su se djeca najviše zadržavala. Iako su djeca većinu svojega vremena provodila u vanjskom prostoru, ni onaj unutarnji nije zanemariv. Tako je svako dijete u prije spomenutoj minimalističkoj uređenosti pronašlo nešto što mu se sviđa. Atmosfera je, kako navodi Obućina (2020) bila iznimno mirna i opuštajuća. Time je zaključila da su zapravo brojne igračke i didaktički materijali upravo ono što utječe na atmosferu i ponašanje djece. Prema Obućininu mišljenju (2020), velika je suprotnost između unutarnjeg i vanjskog prostora u kojem su djeca iznimno glasna. U skladu s vremenskim prilikama djeca oblače odgovarajuću odjeću te uživaju u blagodatima blata i zelenih površina. Hladnoća nikako ne sprječava njihovu igru u kojoj su veoma samostalni. S obzirom na to da nema tipičnih dječjih igrališta, djeca sama pronalaze razne načine za igru. U istom tom vrtiću u prirodu se ide dva puta dnevno bez obzira na vremenske prilike. Tako će se i u najekstremnijim uvjetima odlaziti u prirodu, ali će tada boravak biti nešto kraći (Obućina, 2020).

Finski narod, baš kao i danski, prepoznaje važnost povezanosti djece s prirodom i pobuđivanja ekološke svijesti, pa sukladno tome i njihovi gradovi obraćaju iznimnu pozornost na ekologiju (Obućina, 2020). Autorica Obućina (2020) navodi da sada više nema sumnji u to jesu li oni jedni od najsretnijih naroda jer se i sama uvjerila u razne blagodatne povezanosti prirode s jednostavnošću života.

Iako su sami začetci šumskih vrtića bili u skandinavskim zemljama te upravo te zemlje i asociraju na takav tip rada, sam je koncept trenutno najomiljeniji u jednoj drugoj državi, a to je Njemačka. Prvi priznati šumski vrtić u Njemačkoj otvorili su Kerstin Jepsen i Petre Jäger 1993. godine (Alarcón, 2022). Trenutno je na području Njemačke više od 1500 šumskih vrtića koji su se u posljednjim dvama desetljećima veoma proširili tom zemljom, a samo ih Berlin broji dvadesetak (Grenac, 2014). U slučaju da na određenim područjima nema šuma, vrtići su smješteni uz livade ili obale mora. Gregory (2017) opisuje svoj boravak u dječjem vrtiću *Robin Hood* u njemačkoj općini Pankow. Kao i u svakom šumskom vrtiću, bez obzira na to što je nebo bilo sivo,

djeca su bila presretna te su uživala u prirodi i zovu ptica koji su u tom trenutku čula. Gregory (2017) navodi da je, kao i svugdje u svijetu, svaki šumski vrtić drukčiji. Budući da se konkretno ovaj nalazi u blizini grada, istraživanje novih mjesta u prirodi u blizini ponekad ovisi o javnom prijevozu. Ponuda igračaka zaista je minimalistička te su glavne i najzanimljivije igračke štapovi, kamenje i lišće. Prema Gregory (2017), jedan od odgajatelja navodi da su nožići kojima oblikuju razne drvene predmete i sami sebi stvaraju igračke jedino što djeca od igračaka nose u vanjski prostor. Gregory (2017) ističe da bez obzira na to što većina ljudi smatra da samo bogati ili ekscentrični ljudi upisuju djecu u ovaj tip vrtića, to nipošto nije slučaj. Mjesečno plaćanje većinski sufinancira država, što znatno pomaže roditeljima. Gregory (2017) kroz smijeh govori da se, iako je tog dana bilo iznimno hladno te su svi bili preko pet i pol sati na otvorenom prostoru, jedino ona htjela vratiti u zatvoreni prostor. U ovome je vrtiću unutarnji prostor bio izuzetno prostran te je uključivao tri sobe u kojima je bilo mnoštvo biljaka i drvenih utvrda. Kada su djeca napokon odlučila ući u unutarnji prostor, iznenađujuće su bila tiha te su u miru ručala zajedno s odgojiteljicama. Za desert su imala sok od malina koje su obrala prošloga ljeta (Gregory, 2017). Novinarki je sam odlazak iz vrtića teško pao zbog povezanosti koju je stvorila s djecom u samo jednom danu, ali i zbog uvida u kvalitetu samog sustava odgoja i obrazovanja u Njemačkoj.

Američki šumski vrtići započeli su sa svojim radom 2007. godine pod vodstvom neustrašive vizionarke, strastvene zagovornice promicanja ekološke svijesti, Erin Kenny (The American Forest Kindergarten Association, 2007). Isto tako, Erin je ujedno i osnivačica *Američke udruge šumskih vrtića*. U njezinu se prvom vrtiću pod nazivom *Cedarsong Nature School* rad bazira isključivo na kurikulumu vanjskoga prostora po uzoru na njemačke šumske vrtiće. Kennyjina je vizija rada ovakva tipa odgoja i obrazovanja bila ponešto drukčija od onih u njezinoj okolini. To znači da rad nije bio utemeljen samo na kurikulumu, već je jedina misao vodilja bila poticanje djece da se ohrabre okušati u igri s blatom, penjanju na stabla te uživanju u umjetnosti sačinjenoj od kamenčića i lišća nađenog na tlu (The American Forest Kindergarten Association, 2007). Prema The American Forest Kindergarten Association (2007), Kenny je također djecu učila koje su biljke jestive te ih je zvala *šumskim slatkišima*. Njih su djeca mogla pojesti šetajući kroz šumu ili su mogla pijuckati topli čaj spravljen upravo od sličnih biljaka nađenih u šumi. Nažalost, sama osnivačica ovoga pokreta preminula je 2018. godine, ali zahvaljujući njoj u Americi se sada mreža šumskih vrtića širi iznimno velikom brzinom te se sam koncept rada izuzetno veliča i poštuje. Sam se interes za šumske

vrtiće u SAD-u rapidno povećavao od pojave *Covida-19* te je tako njihov broj došao do 585 vrtića, što je skoro pa dvostruko veća brojka od one iz 2017. godine (Deines, 2017). Za razliku od Njemačke, unatoč povećanju broja ustanova odgoja i obrazovanja s takvim načinom rada, mnogi su programi na tim područjima i dalje privatni i skupi te samim time nedostupni široj zajednici.

Primjeri šumskih vrtića mogu se vidjeti zaista po cijelome svijetu, pa tako i u zemljama strogoće i discipline poput Japana i Južne Koreje (Grenac, 2014). To je u Južnoj Koreji odgovor na najrigoroznije obrazovanje u svijetu, dok u Japanu također predstavlja bijeg od raznih rigidnih normi i stresnog pritiska *high-tech* društva. Budući da je broj zainteresirane djece veći nego što ih same ustanove mogu primiti, najavljuje se otvaranje velikog broja vrtića u navedenim mjestima. Što se tiče plaćanja, takve vrtiće subvencionira država jednako kao i one tradicionalne. Prema Lee (2022), edukatori u Južnoj Koreji motrili su način rada šumske pedagogije u Japanu devedesetih godina prošloga stoljeća te tako uveli sam pristup u svoju zemlju. Sada je na tom području preko 700 šumskih vrtića i škola u kojima su uz same zgrade, odnosno zatvorene prostore šumskih vrtića, prethodno posađena drveća i ostale biljke koje pomažu samoj autentičnosti sustava. Japanska vlada trenutno planira izgradnju još 400 šumskih vrtića po uzoru na one europske.

Za sam kraj sage o šumskim vrtićima u svijetu, valja se dotaknuti onih u susjednoj Sloveniji. Od 2012. godine u šumske je vrtiće, ali, još važnije, i u one tradicionalne involviran program šumske pedagogije (Institut za šumsku pedagogiju, 2010). Mreža šumskih pedagoga kontinuirano održava edukacije o važnosti prirodnih ekosustava upoznavajući pritom odgajatelje sa samim šumskim pristupom pri čemu se stavlja naglasak na slovenske šume. Prema Institutu za šumsku pedagogiju (2010), proučavaju se znanstvena istraživanja o toj temi, kao i školski i drugi razni članci te se odvijaju posebne pripreme za kurikulum vanjskoga prostora koji još nisu u potpunosti odobrile nadležne institucije, baš kao ni u Hrvatskoj. Jedan je od slovenskih primjera *Micina igraonica u šumi*, šumski vrtić od dvadesetero djece u dobi od tri do šest godina života. Zahvaljujući razvijenoj ekološkoj svijesti, roditelji su zajedno sa svojom djecom očistili vanjski prostor i osmislili kutiće za igru prema željama djece (Čalić Šverko, 2019).

Što se tiče raširenosti šumske pedagogije, ona se počela infiltrirati u sam sustav odgoja i obrazovanja i u Hrvatskoj. Mnogo tradicionalnih vrtića u svome planu i programu ima neke od elemenata šumske pedagogije, no sam kurikulum vanjskoga

prostora još nije priznat na ovim područjima (Šumska djeca, 2019). Jedan je od prvih vrtića koji je u svoj kurikulum počeo uvrštavati elemente šumske pedagogije dječji vrtić *Šumska vila* koji se nalazi u blizini prostrane hrastove šume nadomak Zagreba (Šumska vila, 2013). Vrtić je s radom započeo 2009. godine kao udruga roditelja i prijatelja waldorfske pedagogije. Ovaj se vrtić vodi upravo waldorfskim pristupom odgoju pa se u tom kontekstu cijeni ručni rad, rukotvorine, domaća kuhinja, ali i blagi odgoj bez prisile i nametanja. Kako je svaki princip rada drukčiji, tako se u ovom objektu nastoje kombinirati slobodna igra i vođene umjetničke aktivnosti.

Godine 2021. u Karlovcu se otvorio obrt za čuvanje djece *Radosna djeca* koji je, kako navodi Radosna djeca (2021), vrsta šumskog vrtića za djecu u dobi od prve do šeste godine života. Djeca od prve do treće godine života provode svoje slobodno vrijeme u otvorenom vrtu kuće, dok djeca od treće do šeste godine svakodnevno svoje vrijeme provode u šumi u blizini objekta.

Potrebno je istaknuti i program za predškolsku djecu *Šumske boje* koji se održava od ponedjeljka do petka u istarskom mjestu Brtonigla (Šumske boje, 2021). Osnivačica je Elsa Demark Mazalović koja je po struci odgojiteljica i umjetnica te zajedno sa svojom kolegicom Norom Bertošom vodi spomenuti program. Govori se o aktivnom boravku u prirodi gdje se povezuju moderni pristupi odgoju djece radi njihova cjelovita razvoja. Program je temeljen na elementima šumske i waldorfske pedagogije uz određene vlastite tematske elemente razvijene tijekom višegodišnje prakse. Uz samo vođenje šumskog vrtića, Demark Mazalović (2021) vodi i šumski ljetni kamp za djecu od pete do jedanaeste godine života te kontinuirane radionice koje povezuju šumsku pedagogiju i umjetnost.

Budući da je u Puli provedeno istraživanje u svrhu izrade ovog završnog rada, za sam je kraj ostavljen primjer upravo iz ovoga grada. Riječ je o obrtu za čuvanje djece *Šumska djeca* u Puli koji je sveobuhvatan projekt psihologinje i certificirane dadilje Francesce Miličević. Prema izvoru Šumska djeca (2019), takav projekt, uz cjelodnevni boravak djece u šumskom vrtiću, nudi i kraće programe boravka u prirodi u sklopu udruge *Srcolik*, ali i subotnju šumsku igraonicu. U program su uključeni i roditelji pa se kontinuirano održavaju i razna edukativna predavanja i radionice za roditelje i djecu, a sve sa svrhom istraživanja i promoviranja alternativnih mogućnosti odgoja i obrazovanja (Šumska djeca, 2019). Rad se obrta većinski održava u samoj šumi, dok je prostor od 50m² predviđen kao spavaonica ili sklonište u slučaju iznimno loših vremenskih uvjeta. Posebnosti su ovog vrtića svakodnevni i gotovo cjelodnevni

boravak u šumi, nestrukturirana slobodna igra u prirodi bez gotovih igračaka te sama uronjenost djece u prirodne cikluse kako bi se zaista i osjećala dijelom prirode. Prema Šumskoj djeci (2019), djeca upravo tada snažno doživljavaju godišnja doba te razvijaju brigu o biljkama i životinjama koje ih okružuju. Također, vrlo je bitna stavka ovoga vrtića zdrava prehrana koja se svakodnevno poslužuje i priprema s puno pažnje. U tom se smislu najviše pazi na njezinu nutritivnu uravnoteženost. U nekim slučajevima djeca zajedno s odgojiteljicama beru plodove iz njihova vrta u šumi, pa to isto bilje suše za čaj. Podrobniji podatci o samom planu i programu navedena obrta bit će prikazani u istraživačkom dijelu završnog rada.

4.1. Europski projekti koji promiču šumsku pedagogiju

Tijekom posljednjih nekoliko godina razvoja šumske pedagogije pokazuje se povećano zanimanje za integraciju prirode i šume u odgojno-obrazovni proces. Samim time, takvih je projekata iz dana u dan sve više, a u nastavku će biti predstavljeni neki od njih.

Jedan su od brojnih projekata udruge *Modelna šuma* radionice pod nazivom *Priče iz šume* (Modelna šuma, 2019). Prije svega, valja istaknuti da je *Modelna šuma* dobrovoljna skupina ljudi koji borave na određenom prostoru i koje zanima princip rada šumske pedagogije. U tom smislu oni razmjenjuju vlastita iskustva i znanja kako bi se doprinijelo globalnim ciljevima zaštite okoliša. Što se tiče spomenuta projekta, održavanje radionica započelo je u svibnju 2019. godine te se one otada kontinuirano održavaju i u 2023. godini na mnogo različitih lokacija. Budući da su se radionice u samom početku održavale isključivo u Šijanskoj šumi, prvotna je želja bila upravo njihova prostorna rasprostranjenost. Cilj je spomenuta projekta probuditi u djeci principima šumske pedagogije mnoštvo pozitivnih osjećaja za vrijeme njihova boravka u šumi, gdje će upravo šumu prepoznati kao stanište iznimne vrijednosti. Prema izvoru *Modelna šuma* (2019), kao jedna od temeljnih misli vodilja cijelog projekta ističu se već spomenute višestruke dobiti djeteta, odnosno utjecaj šumske pedagogije na njegov cjelokupan razvoj. Također, želja je u djeci pobuditi divljenje prema šumskom ekosustavu te pokrenuti percepciju oblika, vrsta i boja koje se nalaze u šumi. Na radionici se primjenjuje više vrsta igara koje potiču istraživanje i spoznajno učenje, a neke su od njih igre spoznavanja, igre izazova, grupne igre i natjecanja, slobodne igre, ali i razvijanje komunikacijskih vještina pjevanjem, slikanjem, glumom i stvaranjem

glazbe, odnosno kreativnim izražavanjem (Modelna šuma, 2019). Također, ista udruga provodi i projekt *Šumska pedagogija u Istri*. U sklopu tog projekta udruga se bavi edukacijom odgajatelja i učitelja o dobrobitima šumske pedagogije (Čalić-Šverko, 2021).

U *Dječjem vrtiću Rijeka* projekt *Šumski vrtić* prisutan je od 2013. godine radi poticanja djece na redovite šetnje šumom u blizini istog vrtića (Dječji vrtić Rijeka, 2023). Neki su od ciljeva spomenuta projekta edukacija i senzibilizacija djece za skladan i aktivan život s prirodom, kao i razvijanje svijesti o pravu na život u zdravom okolišu, stjecanje praktičnih kompetencija i znanja o prirodi i održivom razvoju u autentičnom prirodnom okruženju, izgradnja pozitivnih stavova i odnosa prema okolišu i okolini, kao i poticanje djece na aktivno sudjelovanje u životu zajednice (Dječji vrtić Rijeka, 2023). Boravkom u prirodi djeca pokazuju intenzivno zanimanje za životinje i biljke te utjecaj ljudi na prirodu, što potiče daljnju raspravu, postavljanje mnogih pitanja, istraživanje, kao i traženje izvora znanja (Dječji vrtić Rijeka, 2023). Djeca planiraju svoj boravak u šumi, donose razne rekvizite kojima će se u njoj služiti, čitaju enciklopedije o šumi i osmišljavaju *Šumski bonton*. Ovim projektom razvijaju i razne druge projekte, a neki su od primjera *Kako žive mravi?*, *Životni ciklus žabe*, *Kukci i biljke našeg kraja...* (Dječji vrtić Rijeka, 2023). U radu projekta sudjeluju i razni planinari, biolozi te članovi udruga koji se bave zaštitom kulturne i prirodne baštine riječkoga kraja.

U vrtiću *Dječji svijet* u Varaždinu provodi se projekt šumske pedagogije, odnosno provodi se program prema njezinim načelima (Dječji vrtić Dječji svijet, 2023). Odgojiteljice smatraju da su djeca danas sve izoliranija od prirode te da je priroda sve ugroženija. Projektom se nastoji budućim naraštajima ukazati na ono najbolje u prirodi te se nastoje stvoriti uvjeti da ta ista djeca kasnije mogu dati sve najbolje zajednici i prirodi u kojoj žive. U programu se naglasak stavlja na spontanu igru u prirodi koja omogućuje razvoj samostalne, zdrave i samopouzdanе djece (Dječji vrtić Dječji svijet, 2023). Smatra se da slobodna igra nije samo pokretač cjelovita razvoja, već i preduvjet za sretno življenje, ali i školski i akademski uspjeh. Prema izvoru Dječji vrtić Dječji svijet (2023), program se provodi dva puta tjedno s djecom starijom od 3 godine, pa sve do njihova polaska u školu i to suradnjom s planinarskim društvom *MIV*. Također, u sklopu se spomenuta programa jednom mjesečno organiziraju izleti za djecu i članove njihove obitelji (Dječji vrtić Dječji svijet, 2023).

Dječji vrtić Vrabac iz Srbije u suradnji sa slovenskim vrtićem *Beltinci* započeo je s realizacijom projekta *Vrtić pod krošnjama* (Dječji vrtić Vrabac, 2023). Na samome se

početku uložilo puno vremena kako bi se dobro promislilo što se treba implementirati u šumsku pedagogiju *Dječjeg vrtića Vrabac*. Svoj šumski kutić, odnosno šumsku igraonicu izgradili u sklopu Botaničkog vrta u Kragujevcu zajedno s djecom, roditeljima, ali i profesionalnim stolarima. Prema izvoru *Dječji vrtić Vrabac (2023)*, odgojiteljice su u sklopu navedena projekta uvidjele da dulji boravak u prirodi pomaže djeci da se znaju nositi s osjećajima koji nastaju u društvu ili na otvorenom prostoru kroz prijateljstvo i natjecanje. Takva im iskustva pomažu razumjeti i donositi dobre odluke u kontekstu šire zajednice. Odgojiteljice navode da su komentari roditelja isključivo pozitivni i ohrabrujući (*Dječji vrtić Vrabac, 2023*).

5. Istraživački dio

5.1. Metoda intervjua

Metoda intervjua kao jedna od tehnika kvalitativnih metoda istraživanja omogućuje prikupljanje podataka koji se ne mogu izraziti u brojkama, već kroz spoznaje i dublje razloge sažetih iskustava i osjećaja ispitanika (Sveučilište Jurja Strossmayera u Osijeku, 2023). Cilj je provedena istraživanja prikazana u ovom radu bio dublje istražiti način rada i djelovanje vrtića u šumi na temelju rada obrta za čuvanje djece *Šumska djeca* u Puli. Osnivačica, 34-godišnja Francesca Miličević, certificirana dadilja i psihologinja po struci, idealan je uzorak za samo istraživanje upravo zbog svojeg dugogodišnjeg rada i iskustva u vrtićima u šumi, što joj omogućava ulazak u problematiku rada. Kako bi se dobio što dublji uvid u problematiku, odabran je polustrukturirani intervju koji karakterizira određena fleksibilnost u provedbi predviđenog plana ispitivanja (Struna, 2023).

5.2. Intervju sa Francescom Miličević, vlasnicom Obrta za čuvanje djece *Šumska djeca* u Puli

1. Koji je broj skupina u sklopu vašeg obrta za čuvanje djece, koliko je djece u svakoj skupini te jesu li one dobno ujednačene ili mješovite?

U sklopu obrta djeluju dvije u potpunosti odvojene mješovite skupine koje imaju različit pravni okvir u kojemu djeluju. U jednoj je skupini dvanaestero djece, dok je u drugoj šestero. Naime, radi se o svakodnevnom programu kod obiju skupina, no u ovoj, brojčano manjoj, kraći je period boravka koji iznosi četiri sata, dok se kod druge skupine radi o cjelodnevnom boravku, odnosno osam sati.

2. Kako ste došli do ideje otvaranja šumskog vrtića odnosno obrta za čuvanje djece koji radi po principima šumske pedagogije te gdje crpate ideje za rad?

Vodila sam se ponajviše primjerima iz prakse skandinavskih zemalja i drugih šumskih vrtića diljem svijeta. Nisam vidjela razlog zašto takav princip rada ne bi bio moguć u zemlji u kojoj živimo, koja ima idealne klimatske uvjete. Stoga sam se odvažila na sam taj pothvat. Ideje crpim iz prirode budući da i sam koncept nalaže da je sama priroda

zapravo kontekst koji određuje rad. Samim time, svaki je šumski vrtić različit. Netko ima šumu u svojoj blizini, netko more, dok netko farmu, a sve su to i dalje šumski vrtići. Dakle, u skladu s time što imamo ponuđeno taj dan u prirodi, stvaramo koncept te je to zapravo moj jedini „pošten“ odgovor.

3. Koliko se bavite ovim poslom te jeste li se dodatno školovali za isto?

Psiholog sam po struci te certificirana dadilja. Nisam se dodatno školovala za isto budući da u vrijeme kada sam otvarala obrt nisam imala uvjeta ni mogućnosti. Trenutno završavam edukaciju za waldorfsku odgajateljicu te imam na umu u bližoj budućnosti posjetiti neki od šumskih vrtića izvan Hrvatske. Mislim da smo kolegice i ja mnogo naučile kroz samu praksu, odnosno iskustveno učenje. Također, planiramo pokrenuti edukaciju o ovom načinu rada na našim prostorima kako bismo educirali naše roditelje čiji se mentalitet ne može usporediti s onim iz skandinavskih zemalja gdje je takav koncept ukorijenjen u ljudima. Nadalje, moramo voditi računa o predrasudama i načinu života koji je tu ustaljen. Dakle, vrativši se na samo pitanje, da sam i prisustvovala nekoj edukaciji, svejedno bih se u samom radu morala voditi ponajviše iskustvom ljudi te sam tako uz sate višesatne komunikacije u timu od četvero ljudi naučila na teži način.

4. Kakvim se materijalima koristite u vašem radu?

Dio našeg koncepta je da nemamo gotovih igračaka te se koristimo materijalima koje nalazimo svakodnevno u prirodi. Te materijale koristimo za izradu penjalica, didaktičkih pomagala ili pak skrovišta za neke od dječjih igara. Drvo, šišarke, samoniklo bilje neki su od tih prirodnih materijala, ali i sam otpad koji se reciklira te mu se nađe nova namjena. Djeca su, naime, sjajni reciklatori pa su tako naučili da svaka stvar može imati više svrha, odnosno namjena. Puno se koristimo alatima za vrt kao što su razne vrste grablji i motika, ali i noževima za rezbarenje kojima djeca itekako dobro barataju

5. Tko financira vaš vrtić kao sveobuhvatan projekt?

Nitko, zapravo. Budući da nemamo subvenciju od grada, roditelji financiraju cijeli trošak vrtića uz ono što ja osobno uspijem dodati.

6. Kojim se pedagoškim pravcima vodite?

Rekla bih da imamo dosta uključen eklektičan pristup, što bi značilo da smo iz više pravaca kao što su Waldorf, Reggio i Montessori pedagogija uzeli više elemenata koji nam odgovaraju. Takvim načinom rada stvorili smo vlastiti koncept koji je autentičan za nas i naše podneblje. Smatram da se treba otkriti, prije svega, što i po osobnosti odgovara svakom djetetu.

7. Kakav je stav roditelja prema vašem radu?

Naši roditelji podržavaju sam rad te je to jedan od važnijih preduvjeta rada. Budući da smo dosta kontroverzni u djelovanju, važno je da imamo kontinuiranu podršku i razumijevanje roditelja. Roditelji često nisu spremni vidjeti neke od elemenata rizične igre njihova djeteta, tako da se naš odnos zaista bazira na povjerenju. Isto tako, često održavamo radne akcije i druženja, čime se dodatno povezujemo s obiteljima, a ne samo s djecom kao pojedincima. Struktura roditelja je takva da im je veoma bitno da djeca provode cijeli dan u prirodi u slobodnoj igri. Radi se o roditeljima kojima nije želja da njihovo dijete već u predškolskoj dobi nauči čitati i pisati te imaju drugačije viđenje djetinjstva i odrastanja kao takvog. Dakle, bitno im je da boravak njihova djeteta bude popraćen osjećajem slobode i opuštenosti, a ne akademskim radom od rane dobi. Takav stav rezonira s našim te je samim time suradnja veoma kvalitetna i uspješna.

8. Na koji način realizirate suradnju s roditeljima?

Upravo iz razloga koji sam prethodno navela, kako nemamo podršku grada, bili smo primorani osloniti se na same roditelje. Jako puno materijala kojih imamo u dvorištu izgradili su sami roditelji. Jednom godišnje, odnosno najesen uređuje se okućnica, dok se tijekom proljeća radi na izgradnji ljetnog kampa. Cijeli smo ljetni kamp zapravo izgradili s roditeljima. Od srušenih debla napravili smo stolove, kompostni wc.. Teško mi je i nabrojati u čemu su sve roditelji sudjelovali, no u suštini, izuzetno smo povezani s roditeljima.

9. Što je drukčije u vašem radu u odnosu na druge gradske vrtiće?

Na ovo mi je pitanje jako teško odgovoriti s obzirom na to da je na neki način zapravo sve drukčije. Budući da mi ne možemo raditi po kurikulumu koje je odredilo Ministarstvo, radimo po kurikulumu koji određuju vremenski uvjeti. Upravo i da se želimo držati samog kurikuluma, ne bismo to mogli provesti u djelo jer u ovakvom okruženju to jednostavno nije moguće. U ovom principu rada kurikulum gubi smisao te je jedini kurikulum koji može opisati naš rad onaj fleksibilni po kojemu i radi većina šumskih vrtića. Drugačiji je i prethodno spomenut odnos s roditeljima s obzirom na to da se samom suradnjom s nama moraju više involvirati i organizirati oko opreme njihova djeteta. Sama ta oprema zahtjeva kontinuiranu logistiku jer je izuzetno važno da se djeca adekvatno odjenu s obzirom na vremenske uvjete. Također, roditelji moraju biti spremni da će im dijete u većini slučajeva doći prijave odjeće i obuće. Nadalje, temeljni je pristup slobodna igra te samostalno kreiranje igara što nije slučaj kod tradicionalnih vrtića koji imaju naglasak na više strukturiranih aktivnosti. Neizostavna je i rizična igra koja je zapravo možda i najveća razlika. Samim dolaskom djeteta na šumsko područje počinje rizična igra koja se u drugim načinima rada pokušava spriječiti. Šuma našoj djeci daje igru, u njoj jedu i spavaju te tako stvaraju jedinstvenu poveznost sa samom prirodom, što ne bi bio slučaj da djeca provedu samo sat vremena dnevno u prirodi. Ovo je ipak neki drugi svijet.

5.3. Rasprava

Provedbom polustrukturiranog intervjua u trajanju od 28 minuta zaključilo se da vrtić u šumi uistinu djeluje na cjelokupan razvoj djeteta kao što je navedeno u teorijskom djelu rada. Isto tako, vidljivo je da je šuma najbolje mjesto u kojem će djeca stvarati povezanost s prirodom, a koja se događa u prvih sedam godina njegova života. Upravo je tada odgojiteljeva dužnost i dužnost roditelja da djetetu pruže mogućnost boravka u mjestu koje je najbolje za djetetov razvoj, a samim radom navedena obrta upravo je suradnja roditelja i odgojitelja ključna kako bi se to i postiglo. Uspješnom suradnjom u samo četiri godine rada postiglo se zaista puno, što dokazuje činjenica da je većina materijala koji se koristi napravljena upravo uz pomoć roditelja u sklopu raznih radionica, radnih akcija i druženja. Sam je taj odnos jednostavniji i kvalitetniji zbog malog broja djece u skupinama, što omogućuje iznimnu povezanost i stvaranje zajednice nalik proširenoj obitelji. Nadalje, djeca boravkom u prirodi razvijaju suosjećanje i empatiju prema njoj te samim time grade ekološku svijest koja je na

visokoj razini. To može vidjeti u tome da su djeca u spomenutom obrtu iznimno osjetljiva na sam otpad, sjajni su reciklatori otpada te, s obzirom na to da sve rade u šumi, šumu doživljavaju kao svoj dom i ne dopuštaju da njihov dom netko zagađuje. Naposljetku, utvrdilo se da je svaki vrtić u šumi autentičan zbog same lokacije na kojoj se nalazi, ali i zbog otvorenosti odgajatelja prema različitim pedagozijskim pravcima. S druge strane, postoje i segmenti koji su zajednički vrtiću u šumi, a to su holistički pristup, ljubav prema prirodi te slobodna i rizična igra. Zaključenim se tvrdnjama ne želi umanjiti rad tradicionalnih vrtića, već se želi postići barem djelomična uključenost ovakva načina rada u njima. Smatram da je rad samog obrta za čuvanje djece izuzetno kvalitetan te da ima mnogo dobrobiti za samo dijete, ali je s druge strane vidljiv nedostatak uključenosti grada u rad ovog sveobuhvatnog projekta. Uključenjem gradskih vlasti, barem što se financijskog dijela tiče, utjecalo bi se na još bolje provođenje odgojno-obrazovnog rada što je prijeko potrebno gradu koji ima idealne klimatske uvjete, ali i same strastvene odgajatelje u navedenom obrtu bez kojih sve ovo ne bi bilo moguće.

6. ZAKLJUČAK

Upravo one najljepše uspomene iz svojega djetinjstva vežem uz boravak u prirodi i aktivnosti kao što su slobodna igra s prijateljima u parku ili pak planinarenje s mojim roditeljima. Nažalost, danas djeca sve manje vremena provode na otvorenom, a sve više vremena provode u zatvorenom prostoru, bilo da se radi o njihovom domu, vrtiću, školi ili drugim mjestima od kojih je većina prepuna elektroničkih uređaja. Zbog toga kod djece dolazi do smanjene tjelesne aktivnosti, odnosno nedostatka kretanja, što može imati negativan utjecaj na njihovo tjelesno zdravlje i imunološki sustav, kao i na cjelokupan razvoj. Također, nedovoljna povezanost djeteta s prirodom rezultira njegovom nemogućnošću razumijevanja njezine ljepote i važnosti, ali i gubljenjem osjećaja mira i blagostanja koje ona pruža. Nadalje, iako inovativne didaktičke igračke mogu itekako doprinijeti djetetu u njegovu razvoju, one ne mogu zamijeniti prirodu koja pruža neopisivo mnogo iskustva i mogućnosti za učenje. Udaljavanjem od prirode djeca gube mogućnost razvoja svoje znatiželje, istraživačkog duha i kritičkog razmišljanja u punoj mjeri. Zbog navedene problematike, odnosno nedostatka djetetova doticaja s prirodom, vrtići u šumi doživjeli su svoju ekspanziju posljednjih dvadesetak godina u svijetu te posljednjih nekoliko godina u našoj državi. Oni predstavljaju inovativan koncept odgoja i obrazovanja koji kombinira prednosti vanjskog prostora i nestrukturirane slobodne igre u prirodnom okruženju. Bez tradicionalnih igračaka i ograničenja prostora, djecu se potiče na istraživanje prirodnih materijala i okoline čime razvijaju svoju maštovitost.

Smatram da bi se elementi šumske pedagogije i koncepta rada šumskog vrtića trebali primjenjivati u svakom vrtiću s obzirom na to da djeca u prvim godinama svojeg života biraju mjesto kojem pripadaju. To znači da ako budu u bilo kakvom obliku prirode, ona će tamo i pripadati. Također, u predškolskoj dobi ponajviše dolazi do imitiranja odraslih osoba. Stoga je bitno da i sami odgajatelji ljubav prema prirodi i boravku u njoj prenose na djecu. Kao buduća odgajateljica, svoj zadatak vidim u pokušaju vraćanja djece njihovim korijenima te ću ga se objeručke prihvatiti svojim radom u bliskoj budućnosti. Implementacija vrtića u šumi može biti vrlo izazovna te je tako prijeko potrebno osposobiti odgojitelje i ostale stručne djelatnike za rad u takvom okruženju.

Zaključujem da unatoč svim izazovima, vrtić u šumi predstavlja hvale vrijedan i učinkovit pristup odgoju i obrazovanju koji nudi jedinstvene mogućnosti za razvoj

djeteta, kao i uspomene na nezaboravno djetinjstvo koje će dijete pamtiti cijeli svoj život. Provedenim istraživanjem mogla sam na izravnom primjeru iz prakse vidjeti da je svaki šumski vrtić autentičan, što sam koncept zapravo i čini tako posebnim. Dobila sam uvid u sam plan i program rada, shvatila koliko je važna sama suradnja s roditeljima i zajednicom te naposljetku zaključila da je uz snagu želje, volje i ljubavi prema radu s djecom i samoj šumskoj pedagogiji sve moguće.

LITERATURA

KNJIGE:

Key, E. (2000). *Stoljeće djeteta*. Educa.

Louv, R. (2015). *Posljednje dijete u šumi. Lekenik: Ostvarenje*.

Matijević, M., (2001). *Alternativne škole: didaktičke i pedagoške koncepcije*. Zagreb: Tipex

Renz-Polster, H., & Hüther, G. (2017). *Kako danas djeca rastu: priroda kao prostor za razvoj: novo viđenje dječjeg učenja, razmišljanja i iskustva*. Naklada Slap.

Seitz, M., Hallwachs, U., (1997). *Montessori ili Waldorf?*. Zagreb: Educa.

Williams-Sieghedsen, J. (2017). *Understanding the Danish Forest School approach: Early years education in practice*. Taylor & Francis.

ONLINE ČASOPISI:

Firšt Murnik, E. (2022). POTICAJNO OKRUŽENJE ZA UČENJE, ŠUMA ILI IGRAONICA. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 5(9), 336-341.

Györek, M. S. N. (2010). Forest pedagogy in Slovenia. *Encountering, Experiencing and Exploring Nature in Education*, 298-302.

Jensen, C. (2010). Djeca i život u prirodi na sjeveru. *Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa*, 2(4), 16-17.

Križaj Grušovnik, J. (2022). DJECI JE POTREBNA ŠUMA. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 5(8), 220-225.

Permoser, S. (2020). UČIONICA U PRIRODI. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 3(4), 45-50.

Pihač, M. (2011). Igra i kretanje djece na otvorenom–mogućnosti i rizici. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 17(64), 34-35.

Požgaj, Ž. (2015). Suživot unutarnjeg i vanjskog prostora. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 20(77/78), 41-45.

Radović Kantardžić, T. (2022). ČAROBNI SVIJET PRIRODE I BESPLATNE IGRE ZA MALU DJECU. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 5(8), 386-390.

Schepers, W., & van Liempd, I. (2010). Avantura u prirodi. *Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa*, 2(4), 2-3.

Sobel, D. (2014). Learning to walk between the raindrops: The value of nature preschools and forest kindergartens. *Children Youth and Environments*, 24(2), 228-238.

Vukić, V. V. (2012). Prostorno okruženje kao poticaj za razvoj i učenje djece predškolske dobi. *Magistra ladertina*, 7(1.).

MREŽNI IZVORI:

Principi šumske pedgagogije (2017) . Pristupljeno 10. svibnja 2023 <http://forestpedagogics.eu/portal/objectives/>

Institut za šumsku pedagogiju (2010). Pristupljeno 27. travnja 2023. <http://gozdna-pedagogika.si/>

Šumska pedgagogija ptiče suživot s prirodom (2019) Pristupljeno 27. travnja 2023. <https://www.glasistre.hr/magazin/sumska-pedagogija-forest-pedagog-potice-suzivot->

[s-prirodom-djeca-ne-trebaju-vise-igracaka-ona-trebaju-izazove-i-to-bas-u-sumi-578530](#)

Županija prati trend europskog obrazovanja: radionice šumske pedagogije posebno razvijene u skandinavskim zemljama, te u Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj (2018). Pristupljeno 20. travnja 2023. <https://bjelovar.info/nasim-krajem/zupanija-prati-trend-europskog-obrazovanja-radionice-sumske-pedagogije-posebno-razvijene-u-skandinavskim-zemljama-te-u-austriji-njemackoj-i-svicarskoj/>

Učenje i istraživanje šume kroz igru (2022). Pristupljeno 10. svibnja 2023. <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2022/04/30/ucenje-i-istrazivanje-ume-kroz-igru/>

Šumska škola (2022) Pristupljeno 27. travnja 2023. <https://ecoleharmonie.ch/en/forest-school/>

Kratka povijest šumskih škola diljem svijeta (2020) . Pristupljeno 2. svibnja 2023. <https://www.growingwildforestschool.org/post/the-brief-history-heritage-of-forest-schools-around-the-world>

Izjave o radu (2018). Pristupljeno 15. travnja 2023. <https://www.insideoutside.org/position-statements>

Korado Korlević o povratku djece u prirodu (2015). Pristupljeno 10. svibnja 2023. <https://www.mamatataja.hr/vrtic/vrticka-dob/korado-korlevic-o-povratku-djece-u-prirodu-u-sumskom-vrticu-puzevi-su-evergreen/>

Zašto u bogatim zemljama tjeraju djecu u šumu ? (2014) . Pristupljeno 10. svibnja 2023. <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/zasto-u-bogatim-zemljama-djecu-tjeraju-u-sumu-20140102>

Danski način odgoja (2020). Pristupljeno 15. svibnja 2023. <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/u-danskoj-se-u-vrticu-u-sumi-djeca-odgajaju-na-potpuno-drugaciji-nacin---605460.html>

Šumski vrtić Flensburg , Njemačka (2022). Pristupljeno 10. svibnja 2023. https://foresteurope.org/green_jobs/flensburg-forest-kindergarten-germany/

Slobodno trčanje u njemačkim vrtićima u vanjskom prostoru (2017). Pristupljeno 2. svibnja 2023. <https://www.nytimes.com/2017/05/18/t-magazine/germany-forest-kindergarten-outdoor-preschool-waldkitas.html>

Povijest američkih šumskih vrtića (2007). Pristupljeno 7. svibnja 2023. <https://www.forestkindergartenassociation.org/history>

Rast popularnosti vrtića na vanjskim prostorima, ali najviše kod bijele djece srednjeg staleža (2021). Pristupljeno 4. svibnja 2023. <https://hechingerreport.org/outdoor-preschools-grow-in-popularity-but-most-serve-middle-class-white-kids/>

Uče li djeca bolje u šumskim školama (2022). Pristupljeno 3. svibnja 2023. <https://www.bbc.com/future/article/20220105-how-asia-fell-in-love-with-forest-schools>

Tko smo? (2019). Pristupljeno 15. svibnja 2023. <https://sumskadjeca.com/tko-smo/>

O Šumskoj vili (2013). Pristupljeno 15. svibnja 2023. <https://www.sumskavila.com/>

Osnovne informacije o šumskom vrtiću Radosna djeca (2021). Pristupljeno 17. svibnja 2023. <https://www.facebook.com/radosna.djeca/>

Waldorfski šumski vrtić Kokoda (2019). Pristupljeno 17. svibnja 2023. <https://www.facebook.com/waldorfvrtickokoda/>

Udruga Modelna šuma provodi projekt Šumska pedagogija u Istri (2021). Pristupljeno 20. travnja 2023. <https://www.glasistre.hr/istra/udruga-modelna-suma-provodi-projekt-sumska-pedagogija-u-istri-sumska-pedagogija-potice-suzivot-s-prirodom-758103>

Priče iz šume (2019). Pristupljeno 11. svibnja 2023.

<https://www.modelnasuma.hr/hr/content/price-iz-sume>

Šumski vrtić (2023). Pristupljeno 11. svibnja 2023. [https://www.rivrtici.hr/zbornik-](https://www.rivrtici.hr/zbornik-sumski-vrtic)

[sumski-vrtic](https://www.rivrtici.hr/zbornik-sumski-vrtic)

Programi Dječjeg vrtića Dječji svijet (2023). Pristupljeno 11. svibnja 2023.

<https://vrticdjecjisvijet.hr/programi-2/>

Uvod u kvalitativna istraživanja (2023). Pristupljeno 15. svibnja 2023.

<https://www.pravos.unios.hr/pravo-arhiva/download/predavanje-kvalitativna-istranjanja-26-03.pdf>

Polustrukturirani intervju (2023). Pristupljeno 15. svibnja 2023.

<http://struna.ihj.hr/naziv/polustrukturirani-intervju/25250/>